

פרק כב

ברכת "הגומל" (פרק נ)

א. ארבעה אנשים צריכים לברך "הגומל" – סימן לדבר "וכל **החיים** יודוך סלה"; **חיי"ם** ראשי תיבות של: **חבוש, ייסורים, ים, מדבר:**

1. **חבוש** – היה בבית הסוהר והשתחרר. ואפילו חבוש על עסקי ממון.

2. **ייסורים** – היה חולה ונתרפא.

לפי **מנהג קהילות אשכנז**: לא יברך אלא אם כן חלה בחולי שיש בו סכנה או אם שכב מחמת חוליו במיטה שלושה ימים.

לפי **מנהג קהילות ספרד**: מברכים על כל חולי, אפילו ששכב במיטה רק מעט זמן, כי שכיבתו במיטה נחשבת כאילו עלה לדין ולבסוף זיכוהו. חולה שיש בו סכנה אפילו לא שכב, מברך, אבל מיחוש רגיל שלא נפל למשכב בגללו, אינו מברך עליו.

3. **ים** – עבר את הים באונייה וכדומה, גם אם הנסיעה עברה בשלום ולא היו סערות, עליו לברך.

4. **מדבר** – עבר את המדבר. לפי **מנהג קהילות אשכנז** לא נהגו לברך כשנוסעים מעיר לעיר, כי הברכה תוקנה להולכי מדבריות. ואולם לפי **מנהג קהילות ספרד** נהגו לברך בגלל שכל הדרכים בחזקת סכנה, אך בתנאי שנוסעים לפחות כשיעור "פרסה", שהוא מהלך של כארבעה ק"מ, ושיעורו חכמים בזמן של 72 דקות לפחות.

ב. לפי **מנהג קהילות אשכנז** יש לברך "הגומל" על כל מצב של סכנה, גם אם הוא לא אחד מהארבעה המצוינים לעיל, ואילו לפי **מנהג קהילות ספרד** יש לברך דווקא על ארבעת המצבים הקודמים ולא על שום מקרה אחר.

- ג. אינו מברך רק כשיצא מן הצרה לגמרי: מי שנסע באוניה והגיע לנמל וירד מהאוניה; מי שהלך במקום מדבר והגיע למקום מיושב; מי שהבריא וחזר לחיי שגרה; מי שהיה בבית כלא והשתחרר לחלוטין.
- ד. נוסח הברכה: **"בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב", והציבור עונים: אמן. ומוסיפים לברך את מי שהודה על ניסו: "מי שגמלך כל טוב, הוא יגמלך כל טוב סלה".**

ביאור הברכה

ה' גומל חסד וטובה גם למי שהיה חייב – שלא היה מגיע לו. המברך מודה לה' שגמל איתו טוב.

שאלות חזרה

1. מי הם הארבעה שהיו בצרה שעליהם להודות כשניצלו?
2. אדם שחלה אבל לא נפל למשכב, האם צריך לברך "הגומל"?
3. על איזו מחלה מברכים ועל איזו לא? הסבירו לפי המנהגים השונים.
4. הנוסע ממקום למקום, האם צריך לברך? (פרטו לפי המנהגים השונים).
5. מהו שיעור הנסיעה שמתחייבים בו בברכה?
6. א. האם חולה שזה עתה השתחרר מבית החולים, אך עדיין זקוק לטיפול ואינו רשאי לצאת מביתו, צריך לברך "הגומל"?
ב. נמקו את דבריכם.

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נ סעיף י וענו

על השאלות האלה:

7. דוד חזר מן המלחמה בריא ושלם. האם עליו לברך את ברכת "הגומל"? (פרטו לפי המנהגים השונים).
8. אריאל ניצל מתאונת דרכים קשה. האם עליו לברך ברכת "הגומל"? (פרטו לפי המנהגים השונים).

דיני ברכת הראיה על ארץ ישראל (פרק נא)

מבוא

• הרואה בתי ישראל ביישובם אומר: **ברוך מציב גבול אלמנה**, בחורבנם אומר: **ברוך דין אמת** ... עלֹא ורב חיסדא היו מהלכין בדרך. כשהגיעו לפתחו של בית רב חנא בר חנילאי, נאנח רב חסדא אנחה גדולה. אמר לו עלֹא: על מה אתה נאנח? והרי אמרו חכמים שאנחה מזיקה לגוף? אמר לו רב חסדא: היאך לא אֲאָנַח, בית שהיו בו שישים אופות ביום ושישים אופות בלילה ואפו לכל מי שהיה

צריך, ולא הוציא (רב חנא) ידו מן הכיס, שאמר: שמא יבוא עני בן טובים ועד שאגיע לכיס יתבייש, ועוד שהיו ארבעה פתחים פתוחים לבית זה לארבע רוחות העולם, וכל מי שנכנס רעב יצא שבע. עכשיו לאחר החורבן נהפך תל שממה, ולא אֲאָנַח?
(על־פי תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח ע"ב)

• "זיכנו ה' ואנו חיים בארצנו תחת שלטון ישראל, ועצם הישוב היהודי הוא "בתי ישראל ביישובם", וניתן לברך ברכה זאת בשם ומלכות".
(הרב חיים דוד הלוי, שו"ת עשה לך רב, חלק ד, סימן ה)

ביאור הברכות:

"מציב גבול אלמנה" – מאז החורבן ארץ ישראל יושבת שוממה ומשולה לאשה אלמנה שמת בעלה. ומי שרואה את ארץ ישראל ביישובה מברך את ה' ומודה לו על החזרת קהילות ישראל ליישובם לאחר גלותם.

"דיין האמת" – כלומר, הדין דין אמת. בברכה זו אנו מביעים את אמונתנו שגגרת ה' לעולם צודקת היא וישרה.

בית כנסת החורבה בעיר העתיקה בירושלים

א. הרואה חכם גדול מאוד מישראל, מברך בלא שם ומלכות
"ברוך שחלק מחכמתו ליראיו".

ב. הרואה בתי ישראל ביישובם מברך "ברוך מציב גבול אלמנה" ללא שם ומלכות, ויש אומרים אותה בשם ומלכות. עיקר ברכה זו לתיירים הבאים לארץ ישראל ורואים אותה בבניינה.

ג. בזמן החורבן קבעו חכמים: מי שרואה ערי יהודה בחורבן צריך לקרוע קריעה בבגדו. כיום שזכינו למדינה ושלטון יהודה בארץ (אתחלתא דגאולה), אין נוהגים כן.

שאלות חזרה

1. כתבו מה מברך הרואה בתי ישראל ביישובם.
2. א. האם היום נוהגים לקרוע, כשרואים ערי יהודה בחורבן?
ב. נמקו את דבריכם.
3. א. "מציב גבול אלמנה" – הסבירו את הברכה בלשונכם.
ב. האם הזדמן לכם לברך ברכה זו? שתפו אותנו.

שאלת אתגר

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נא סעיף ח והשיבו

על השאלות הבאות:

4. א. כתבו מה מברכים על חכם גדול מישראל ועל חכם גדול מאומות העולם.
ב. שימו לב להבדל בין נוסח הברכות. מה לדעתכם סיבת ההבדל?
5. האם פגשתם רב שהוא תלמיד חכם גדול והתרגשתם מגדלותו בתורה? ספרו לנו. שאלו את רב בית הספר, רב בית הכנסת או את מי שתראו, האם הוא פגש רב כזה? ספרו גם לנו.

פרק כד

ברכות על מעשה בראשית (פרק נב)

- א. על רעידות אדמה, על רוחות שנשבו בזעף, על כוכב שביט, על הברקים ועל הרעמים מברך: **"ברוך אתה ה' ... עושה מעשה בראשית"**, שכל גילויי טבע אלו הם מעשי בראשית. אם ירצה יברך: **"ברוך אתה ה' ... שכוחו וגבורתו מלא עולם"**, כי מעשים אלו מגלים את כוח ה' בעולם.
- ב. היום נהגו לברך על **הרעמים** "ברוך אתה ה' ... שכוחו וגבורתו מלא עולם". על הברקים מברך "ברוך אתה ה' ... עושה מעשה בראשית". בירך על הברק והתכוון לפטור את הרעם שבא אחריו.
- ג. מברכים ברכות אלו (על ברקים ורעמים) פעם אחת ביום, אלא אם כן נתפזרו העננים וזרחה השמש ושוב התענן ושמע ברקים ורעמים, צריך לברך פעם נוספת אפילו באותו היום, ואם לא התפזרו העננים ועבר לילה, מברך שוב בבוקר.
- ד. הרואה הים הגדול כמו האוקיינוס, מברך "ברוך אתה ה' ... שעשה את הים הגדול", ואין מברכים ברכה זו על הים התיכון.
- ה. הרואה קשת מברך: **"ברוך אתה ה' ... זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו"**. יכול לברך ברכה זו אפילו כמה פעמים ביום, כי הקשת שבירך עליה קודם חלפה והלכה לה, ומה שרואה עתה זו קשת חדשה. יש המברכים ברכה זו ללא שם ומלכות בפעם השנייה.
- ו. אסור להסתכל בקשת הרבה כי זה מזיק לעיניים.

1. מה מברכים על: רעידות אדמה, רוחות שנשבו בזעף, כוכב שביט, ברקים ורעמים? פרטו.
2. יסכה ראתה ברקים ובירכה: "עושה מעשה בראשית" והתכוונה גם על הרעמים שיבואו מיד לאחר כן. האם יצאה ידי חובה?
3. אסתר בירכה על הברקים ועל הרעמים, אולם לאחר כשעה שוב ראתה ברק ושמעה רעמים. האם עליה לברך שוב? פרטו והסבירו.
4. מדוע אין מברכים על הים התיכון ברכת "שעשה את הים הגדול"?
5. על אילו ימים נוספים בארץ ישראל אין לברך ברכה זו?
6. מאיר בירך על הקשת בבוקר. אחר הצהריים הוא שוב ראה את הקשת ובירך.
  - א. האם נהג מאיר כדין?
  - ב. נמקו את דבריכם.

עיינו בקיצור שולחן ערוך פרק נב סעיף ב, העתיקו את הטבלה וכתבו מה מברכים במקרים האלה:

7.

המקרה	הברכה
הרואה ימים ונהרות.	
הרואה הרים וגבעות.	
הרואה מדברות.	

שאלת חקר

עיינו בספר בראשית פרק ט פסוקים יב-יז והסבירו בלשונכם את ברכת הקשת. (התייחסו באיזה ברית מדובר ואיזה מאמר מקיים ה'?)

8.

את ברכת רעם, ברק וקשת יש לשנן בעל פה

ברכת האילנות

א. היוצא בחודש ניסן ורואה אילנות מלבליים, מברך את ברכת האילנות.
 ב. נוסח הברכה: **"ברוך אתה ה' ... שלא חיסר בעולמו כלום (דר) וברא בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם."**

ג. מותר לברך ברכה זו אפילו בשבת, ובלבד שלא יצאו מתחום שבת (מרחק של 2,000 אמות מחוץ לעיר מגוריו, שבו מותר ללכת בשבת) ולא יטלטלו בלי עירוב, ויש המחמירים מסיבות אלו שלא לברך בשבת.

ד. מברכים ברכה זו פעם בשנה.
 ה. שלושה תנאים לברכה זו:

1. **עץ שיש בו פרחים.**
2. **עץ מאכל ולא עץ סרק.**
3. **שני עצי פרי לפחות, אפילו מאותו המין.**

שאלות חזרה

1. באיזה חודש מברכים את ברכת האילנות לכתחילה?
2. האם אפשר לברך את האילנות בשבת? פרטו לפי המנהגים השונים.
3. כמה פעמים יש לברך ברכה זו בשנה?
4. האם ניתן לברך ברכת האילנות על שני העצים הבאים? מדוע?
 שני עצי שזיפים; עץ שזיף ועץ תפוח; עץ אלון ועץ ארז; עץ תאנה ועץ ברוש.

עיינו בקיצור שולחן ערוך פרק ג סעיף א והשיבו על

השאלות האלה:

5. מה מברך אדם לאחר עשיית צרכים?
6. עיינו בסידור בתחילת ברכות השחר, מצאו ברכה זו ושנונו אותה בעל-פה.

עבודת סיכום להלכות ברכות סכמו בקצרה על כל מושג:

14. ברכות המצווה	1. עיקר וטפל
15. ברכות השבח	2. כזית
16. ברכת הטוב והמיטיב	3. כביצה
17. עד שיתעכל המזון במעייו	4. מעין שלוש
18. שם ומלכות	5. בורא נפשות
19. ברכת שעשה לי נס	6. דברים הבאים מחמת הסעודה
20. ברכת שהחיינו	7. מג"ע א"ש
21. ברכת הגומל	8. הגומל
22. ברכות הראייה	9. רביעית
23. עושה מעשה בראשית	10. ספק דרבנן לקולא
24. ברוך מציב גבול אלמנה	11. ספק דאורייתא לחומרא
25. ברכת האילנות	12. ספק ברכות להקל
26. מהלך פרסה	13. ברכות הנהנין

- העתיקו את הטבלה למחברת. כתבו ליד המאכלים או המשקאות שמצוינים בטבלה את הברכה הראשונה ואת הברכה האחרונה המתאימה להם:

2. ברכה אחרונה (אחרי האוכל או השתייה)	1. ברכה ראשונה (לפני האוכל או השתייה)	המאכלים או המשקאות
		לחם, חלה, פיתה
		עוגה, בורקס
		תפוח, אגס, תפוז
		עגבנייה, מלפפון, חסה, אבטיח
		יין
		מים, מיץ תפוזים, חלב
		רימון, תמר, זיתים, ענבים, תאנים

פרק כה

מבוא להלכות חנוכה

בעוונותינו הרבים נחרבו שני בתי המקדש שהיו לעם ישראל ביום ט' באב.

בית המקדש הראשון – בנה אותו שלמה המלך. הוא עמד 410 שנים ונחרב בידי נבוזראדן, אשר נשלח על ידי נבוכדנאצר מלך בבל. שבעים שנה נשארו ישראל ללא מקדש.

בית המקדש השני – בנו אותו העולים מבבל. הוא עמד 420 שנים ונחרב בידי טיטוס הרשע הרומאי.

חז"ל נתנו רמז בדבר מהפסוק בשמות כז, כ: "שמן זית זך כת ית למאור"

410   420

- א. בימי בית שני, כשמלכה מלכות יוון הרשעה על ארץ ישראל, ובייחוד בימי המלך אנטיוכוס, אשר הציק מאוד לעם ישראל וביקש להשכיחם תורת ה', העמיד המלך פסל בבית המקדש והעלה חזיר לקורבן וגזר שלא ישמרו את השבת ואת ברית המילה.
- ב. בעיירה קטנה מודיעין אשר ממערב לירושלים ישב מתתיהו בן יוחנן, כהן גדול מבית חשמונאי יחד עם חמשת בניו: (1) יוחנן, (2) שמעון, (3) יהודה, (4) אלעזר, (5) ויונתן, ואליהם נאספו מעט אנשים והרימו את נס המרד נגד גזרות השמד, וגברו בני חשמונאי על אויביהם, וחזרה מלכות ישראל עד חורבן הבית השני.
- ג. כאשר כבשו בני חשמונאי את ירושלים מידי היוונים, הם הגיעו להר הבית, לבית המקדש, הרסו את המזבח וגנזו את אבניו. הם בנו מזבח חדש **וחנוכה** ברוב פאר והדר. אותו היום כ"ה בכסלו היה.

“חנוכה” על שם מה?

- ד. החג נקרא על שם חנוכת המזבח.
ה. חנוכה – צירוף של שתי מילים “חנו” “כה”. ביום כ”ה לחודש כסלו חנו מאויביהם.

שמונה ימים מדוע? (שאלת מרן ה”בית יוסף”)

כשנכנסו יוונים להיכל, טימאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאים וניצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס, והדליקו בו שמונה ימים (עד שעשו שמן טהור, שבעה ימים להיטהר מטומאת מת שעל ידי המלחמה, ויום אחד לעשיית השמן הטהור).
לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה (על-פי מסכת שבת דף כא עמוד ב).

שאלות חשיבה

- א. הנס היה, אם כן, רק שבעה ימים, כי בפך הייתה כמות שמן (בלי נס) ליום אחד.
אם כך מדוע חוגגים את חג חנוכה שמונה ימים?
ב. חשבו על תשובות רבות ככל האפשר, היעזרו בהוריתכם או ברב בית הספר.
- עיינו בפיוט “מעוז צור”, בבית הראשון. העתיקו למחברתכם את המילים בהם מופיעים סיבת שם החג.

1. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר.

בית המקדש השני	בית המקדש הראשון	
		כמה שנים עמד?
		מתי נחרב (תאריך)?
		מי החריבו?

2. בכיתה התנהל ויכוח בין יוסי ודביר, מתי אירע נס חנוכה. יוסי טען כי נס חנוכה אירע בימי בית ראשון, ואילו דביר טען כי נס חנוכה אירע בימינו לפני כחמישים שנה. המורה טענה כי שניהם טעו.
התדעו להכריע בוויכוח?
3. מי הוביל את המרד נגד היוונים?
4. מתי הייתה חנוכת המזבח?
5. מהו הטעם לשם "חנוכה"?

בית חשמונאי

במשך כחמישה דורות עמדה מלכות בית חשמונאי. בראשית דרכם התקבלה מלכות חשמונאי בהתלהבות רבה על ידי מרבית שכבות העם. ואולם ככל שהתבססו בשלטונם, הלכה וגברה ההתנגדות כלפיהם, בעיקר מצד הפרושים (חכמי הדת), אשר דרשו שבידי השליט יישאר רק השלטון החילוני, ואילו הכהונה הגדולה תימסר לצאצאי אהרון הכהן. היו גם שהתנגדו לנטילת כתר המלכות על ידי החשמונאים כיוון שהכתר שייך לבית דוד. המחלוקת יושבה רק בימי שלומציון המלכה בהשגת פשרה עם הפרושים שקיבלו לידיהם את הנהלת הממלכה, והמסורות והתקנות שלהם חזרו להיות מחייבות.

הלכות חנוכה – חלק א (פרק קיג)

מצוות הדלקת נרות חנוכה

- א. צריך להיזהר מאוד במצוות הדלקת נרות חנוכה, כי מצווה זו חביבה עד מאוד לפרסם את הנס בהודאה לקב"ה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה – שואל או מוכר כסותו כדי לקנות שמן להדליק לפחות נר אחד בכל לילה.
- ב. מעיקר הדין די בנר אחד בכל בית מישראל. נהגו כל ישראל להדר במצווה ולהוסיף נר אחד בכל לילה; דהיינו, בלילה הראשון מדליק נר אחד ובלילה השני שני נרות וכן הלאה.
- ג. **לפי מנהג קהילות ספרד** – בעל הבית מדליק נרות חנוכה, וכל בני ביתו הסמוכים על שולחנו יוצאים ידי חובה בהדלקתו, ואפילו אם אינם נמצאים בבית בשעת ההדלקה. **מנהג קהילות בני אשכנז** – כל אחד מבני הבית מדליק בנפרד.

עשיית מלאכה בזמן הדלקת נרות

- ד. אסור לאכול קודם הדלקת נרות חנוכה. כמו כן אסור להתחיל במלאכה או בלימוד תורה בתוך חצי שעה קודם הדלקת נרות, אך אחרי שהדליק הנרות רשאי לעשות מלאכה. נשים נהגו שלא לעשות מלאכה עד כחצי שעה מזמן ההדלקה.

מקום הנחת נרות חנוכה

- ה. מצווה להניח נרות חנוכה בטפח (8 ס"מ) הסמוך לפתח משמאלו של הנכנס לבית כדי שתהיה המזוזה מימין ונרות חנוכה יהיו משמאל, וכשהוא נכנס ויוצא הרי הוא מוקף במצוות, ובפרט כשלוש טלית קטן כהלכתה, עליו נאמר: "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב).

ו. מי שגר בדירת קרקע, יניח את המנורה או את נרות חנוכה סמוך לפתח הפונה לרחוב הראשי, אבל מי שגר בדירה שאין פתחה פתוח לרחוב הראשי, או בבנין רב קומות יניח נרות חנוכה סמוך לחלון הפונה לרשות הרבים או יניחם במרפסת הפונה לרשות הרבים כדי לפרסם את הנס.

זמן הדלקת נרות

ז. זמן הדלקת נרות מתחיל בצאת הכוכבים ונמשך זמן מצוותה חצי שעה, זהו הזמן שבו עוברים ושבים בני אדם לביתם, ויש פרסום הנס. קודם ההדלקה יש להתפלל ערבית – שהיא תדירה יותר ממצוות נרות חנוכה, וכן יש בה מצוות קריאת שמע שהיא מצוות עשה מן התורה. יש נוהגים להדליק נרות חנוכה בסוף זמן שקיעת החמה.

ח. לכתחילה יש להדליק את הנרות בצאת הכוכבים. מכל מקום אם לא הדליק בתחילת הלילה – יכול להדליק כל הלילה.

ט. אדם שבא לביתו מאוחר בלילה ומצא שבני ביתו ישנים – יש אומרים שצריך להעירם כדי שיוכל להדליק בברכה, ויש אומרים שרשאי להדליק בברכה גם כשכל בני הבית ישנים. ויש הסוברים שמחשש ספק ברכות טוב שידליק ללא ברכה.

שאלות חזרה

1. אילו פעולות אסורות חצי שעה לפני הדלקת נרות?
2. היכן יש להניח את הנרות? (בבית פרטי ובבית רב-קומות)
3. א. היכן נוהגים להניח בביתכם את נרות החנוכה?
ב. נמקו את דבריכם.
4. ממתי ניתן להדליק נרות חנוכה? כתבו מנהגים שונים ואת טעמיהם, וכתבו מתי אתם נוהגים להדליק בביתכם.

5. מי שלא הדליק בצאת הכוכבים, עד מתי יוכל להדליק את הנרות?
6. מאיר הגיע לביתו בשעה מאוחרת מאוד. הרחובות היו ריקים ובני ביתו כבר ישנו. כיצד עליו לנהוג בהדלקת נרות?
7. למי מיועד פרסום הנס, לבני הבית או לעוברים ושבים ברחוב?

מספרים על הרב יצחק זאב סולוביצ'יק (הרב מבריסק), שהתגורר בירושלים והיה שם כמות גדולה של שמן כדי שהמנורה תדלוק עד חצות על מנת לפרסם את הנס אפילו בעיני העוברים והשבים מאוחר מאוד.

שאלת חקר

8. אדם גר לבדו בדירה שהיא נמצאת בקצה הרחוב. הוא רוצה להדליק בזמן, אך בחוץ יורד גשם חזק מאד שכנראה ימשיך לרדת עוד שעות ארוכות ואין סיכוי שמישהו יראה את המנורה. מה עליו לעשות? שאלו את רב בית הספר או את רב בית הכנסת.

הלכות חנוכה – חלק ב (פרק קיג)

דיני השמנים והברכות

- א. כל השמנים והפתילות כשרים להדליק בהם נרות חנוכה, אך מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית, שבו היו משתמשים במנורת בית המקדש.
- ב. אין יוצאים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה במנורת חשמל, לפי שאין בה שמן ופתילות. אם אין לו אלא מנורת חשמל – ידליקנה בלא ברכה, ואם לאחר מכן נזדמנו לו נרות שמן או פרפין – יחזור וידליק בברכה.
- ג. המדליק נרות חנוכה בלילה הראשון מברך שלוש ברכות:
  1. **ברוך אתה ה' ... להדליק נר חנוכה.**
  2. **ברוך אתה ה' ... שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.**
  3. **ברוך אתה ה' ... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.**
 ובשאר הלילה מברך רק שתי ברכות ראשונות.
- ד. כל המצוות יש לברך עליהן **עובר לעשייתן**, כלומר, מיד בתום הברכות יש להתחיל במצווה. מיד לאחר שמסיים את הברכה, עליו לעבור ולקיים את המצווה ללא הפסק.
- ה. צריך לברך קודם הדלקת הנרות, ולא יתחיל להדליק הנרות אלא לאחר שיסיים כל הברכות. אחר שסיים הברכות – ידליק הנרות. לאחר שהדליק הנר הראשון, יכול להתחיל באמירת "הנרות הללו".
- ו. סדר הדלקת הנרות הוא: בלילה הראשון ידליק את הנר הקיצוני שבצד ימין, ובלילה השני ידליק את הנר הנוסף תחילה, ואחר כך ידליק את הנר שהודלק אתמול וכן הלאה. ואם כן יוצא שסדר ההדלקה הוא: משמאל לימין.
- ז. אסור להשתמש לאור נרות חנוכה ואפילו שימוש ארעי. אפילו שימוש של קדושה, כגון: ללמוד תורה לאור הנרות – אסור.
- ח. נוהגים להדליק נר נוסף והוא "**השמש**" כדי שאם ישתמש לאור הנר – יהיה זה לאור הנר הנוסף שהודלק לשם כך. יש להניח "**השמש**" גבוה או רחוק מכל הנרות כדי שיהא ברור שזו אינו ממניין נרות המצווה.

1. גלית השתמשה בשמן סויה להדלקת נרות חנוכה. דוד לעומתה השתמש בשמן זית להדליק הנרות, ואילו יוסי הדליק נרות חנוכה על ידי נורות חשמל. כולם בירכו את הברכות הנדרשות.
  - א. מי מהם בירך ברכה לבטלה?
  - ב. נמקו את דבריכם.
2. כמה ברכות מברכים לפני ההדלקה? (ביום הראשון ובשאר הלילות)
3. הסבירו את המושג "עובר לעשייתן".
4. על פי הסברכם, תארו את אופן הדלקת הנרות.
5. מדוע אסור ללמוד לאור נרות חנוכה, וכיצד השמש פותר בעיה זו?

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיג סעיף יח.

6. האם מברכים כשמדליקים נרות חנוכה במסיבות מצווה למיניהן?
7. קראו את שירו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל אשר חברו כשהיה בגיל שש עשרה שנים. כתבו שמונה הלכות המופיעות בשיר זה.

<p>"שמונת ימים בו יבואו להדליק נרות כברקים מזהירים גם כל נפשות בית ידליקו בגילה ושלוש יברכו עת ידליקו ובכל הלילות אך שתיים ברכות לבד אם שכח או שָׁגָה בְהַלְכָה ואז מפי חכמים הדת נתונה</p>	<p>להודות ולהלל יִקְבְּעוּ, ומדי יום יוסיפו המהדרים הבחירים, איש נרותיו ויִסְלְדוּ בְּחִילָה. בברכת זמן רצון יפיקו, מִצְוֹת וְזָכָר נִיטִים יַחַד נַעֲרְכֹת, ולא בִּרְךְ בראשון לזמן הברכה ובכל לילה שיזכר לברך זמן באמונה ...".</p>
---	--

עיינו בדברי הרמב"ם בהלכות חנוכה פרק ד הלכה יד וענו

על השאלה:

- "היה לפניו נר ביתו (נר שבת) ונר חנוכה ... נר ביתו קודם משום שלום ביתו... גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג') דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום".
8. כשיש לאדם מעט כסף המספיק לו לקנות נרות שבת או נרות חנוכה, מה עדיף לקנות ומדוע?

נרות שבת – נרות חנוכה

9. השוו בין הדלקת נרות שבת לבין הדלקת נרות חנוכה.
העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

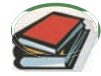
נר חנוכה	נר שבת	
	האישה – עקרת הבית (אם איננה, ידליק בעלה.)	מי המדליק?
		כמה נרות מדליקים?
	בשמנים ובנרות יפים	במה מדליקין?
		זמן ההדלקה
	במשך רוב זמן הסעודה	כמה זמן ידלקו?
	בחדר המגורים בפרט: בחדר שבו מקדשים ואוכלים.	מקום ההדלקה
1. 2. 3.		הברכות
	שלום הבית ועונג שבת	הטעם

פרק כח

מבוא למצוות כיבוד ומורא אב ואם

העשרה

1. מקור המצווה בתורה:

- א. "כִּבַּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ". (שמות כ, יא)
- ב. "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שְׁבֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". (ויקרא יט, ג)

2. טעמי המצווה:

"משרשי מצוה זו, **שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה** ... ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם ... **וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא**...". (ספר החינוך מצווה לג)

3. מעלת מצוות כיבוד הורים:

"תנו רבנן (שנו חכמים), שלשה שותפין הן באדם: הקדוש ברוך הוא, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקדוש ברוך הוא: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ... שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ... והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו.

נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא ...

רב דימי אמר: פעם אחת היה לבוש סירקון (פעם ישב דמא בן נתינא כשהוא לבוש בגד מלכות) של זהב והיה יושב בין גדולי רומי, ובאתה אמו וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו, ולא הכלימה".

(תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב ודף לא עמוד א)

עכ/צא, כינה

1. מהו ההבדל, לדעתכם, בין מצוות "כיבוד אב ואם" למצוות "מורא אב ואם"?
2. א. מהם טעמי המצווה?
ב. מהו הקשר בין מצוות כיבוד אב ואם למצוות האמונה בה' ובהשגחתו?
3. עד היכן על אדם להשתדל כדי לקיים מצוות כיבוד הורים?
א. כתבו שתי דוגמאות מהגמרא.
ב. כתבו שתי דוגמאות מחייכם הפרטיים.

שאלת חשיבה

4. מדוע חכמים רצו ללמד אותנו על קיום מיוחד של מצות כיבוד אב דווקא ממעשיו של גוי?

פרק כט

כיבוד אב ואם (פרק קכו)

- א. מצוות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם, וצריך להיזהר מאוד בכבודם ובמוראם, שהשוו כבודם לכבוד המקום (הקב"ה).
- ב. גדולה מצוות כיבוד אב ואם שנצטוו עליה ישראל בעשרת הדברות במתן תורה, ובזכותה זוכה האדם לאריכות ימים בעולם הזה ולעולם שכולו טוב בעולם הבא.
- ג. מצווה זו כפולה ומורכבת משני ציוויים: על האדם לכבד את אביו ואת אמו ולירוא אותם.
- ד. **איזהו מורא?** כיצד מקיים אדם מצוות מורא אב? לא יעמוד במקומו המיוחד לו להתפלל ולא ישב במקום המיוחד לו לישיבה, אפילו בינו לבין עצמו שלא בפני שום אדם. ולא יסתור דבריו. ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו ולא יקרא לאחרים ששמו כשם אביו בפניו. וכל זה נוהג גם באמו.
- ה. אין להתחצף להורים, אלא לדבר אליהם בשפה יפה ומכבדת. גם כשרוצים לומר משהו אחר, יש לומר זאת בכבוד ובדרך ארץ.
- ו. **עד היכן מוראם?** היה הבן לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל, ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והיכוהו על ראשו וירקו בפניו. לא יכלים אותם, אלא ישתוק ויירא ממלך מלכי המלכים הקב"ה שציווהו בכך.
- ז. **איזהו כיבוד?** כיצד מקיים אדם מצוות כיבוד אב ואם? מאכילם, משקם, מלביש, מכסה ומוציא. וייתן להם הכול בסבר פנים יפות.
- ח. יש לעזור בבית, להיות שותף בסידור הבית, בנקיון, בעזרה בטיפול עם אחים קטנים, בהכנות לשבת וחג, בקניות וכדומה. אם ההורים מבקשים לבצע משימה מסוימת, יש לעשות זאת בשמחה ובזריזות. להתנהג כראוי, לא לצער את ההורים.

ט. חייב אדם לעמוד בפני אביו, וגם סומא היודע שאביו ואמו נמצאים בפניו חייב לעמוד, וכן הדין ברבו מובהק.

י. **עד היכן כיבוד אב ואם?**

אפילו נטלו כיס זהובים שלו והשליכו בפניו לים, לא יכלימם ולא יצטער ולא יכעס כנגדם, אלא יקבל גזרת הכתוב וישתוק.

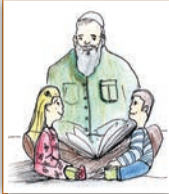
יא. ראה את אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו: עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו: אבא, האם כתוב בתורה כך וכך? כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו, והוא יבין מעצמו ולא יתבייש.

יב. ביקשו ממנו אביו ואמו "הבא לנו כוס מים" (כל אחד בנפרד), יעסוק קודם בכבוד אביו, כי גם אמו חייבת בכבוד בעלה. אם היו הוריו גרושים – שניהם שווים, ויכול להקדים את מי שירצה.

יג. היו אביו ואמו ישנים, ומפתח חנותו מתחת לראשם, אסור לו להעירם משנתם, אפילו אם יפסיד ממון רב. אם אביו יפסיד מזה או ייגרם לו צער מכך שלא העירו, מצווה להעירו כיוון שישמח בזה אביו.

יד. מצווה להעיר את אביו או את אמו משנתם לדבר מצווה או ללכת להתפלל בבית הכנסת, כי כולם חייבים בכבוד המקום (הקב"ה).

טו. מצווה זו נוהגת בין על האיש ובין על האישה. ואולם אישה נשואה היות והיא מחויבת בכבוד בעלה, היא פטורה מכיבוד אב ואם.

מעשה שהיה

עד היכן כיבוד אב ואם?

אמו של רבי טרפון הייתה זקנה וחלשה, ולא היה לה כוח אפילו לעלות למיטתה או לרדת ממנה. בכל פעם שרצתה אמו לעלות למיטתה, התכופף רבי טרפון לפני המיטה עד הארץ והיה כמו מדרגה, וכך עלתה עליו אמו ואחר כך דילגה למיטתה.

פעם אחת ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת, ונקרעו רצועות נעלה. הלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת רגליה, והייתה אמו מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה.

יום אחד חלה רבי טרפון, ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם: התפללו על רבי טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדי!

אמרו לה: מה עשה לך? סיפרה להם אותו המעשה. אמרו לה: אפילו עושה כן אלף פעמים, עדיין לא הגיע לחצי הכבוד שאמרה תורה. (על-פי תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב)

1. מאיר נהג לשבת בבית הכנסת במקומו הקבוע של אביו, ללא ידיעתו, בימים שבהם התפלל אביו בבית כנסת אחר.
  - א. האם נהג מאיר כדין?
  - ב. נמקו את תשובתכם.

2. הוריו של דוד זומנו לשיחת בירור על מצב בנם בבית הספר. אביו כעס עליו מאוד ליד חבריו ונזף בו. מרוב בושה דוד כמעט התחצף כלפי אביו לעיני כל חבריו, אך התאפק. התוכלו להסביר איזה חלק במצוות כיבוד הורים קיים דוד הלכה למעשה?

3. טליה שמה לב שאם לא תעיר את אביה, הוא יפסיד תפילה במניין. עם זאת, היא זכרה שבכיתה סיפרו על דמה בן נתיבא שלא העיר את אביו אף כי הפסיד עסקה גדולה.
  - א. התוכלו לעזור לטליה לקבל החלטה?
  - ב. נמקו את דבריכם.

4. הביאו דוגמאות מחייכם לכיבוד אב ואם.
5. ראה את אביו עובר על דברי תורה, כיצד יעיר לו?
6. מתי פטור אדם ממצוות כיבוד הורים? פרטו.
7. העתיקו את הטבלה במחברת ורשמו איזו מצווה מקיים דוד, מצוות כיבוד אב ואם או מצוות מורא אב ואם.

שם המצווה	המעשה
	דוד מגיש לאביו ארוחת ערב.
	דוד מקפיד לא לקרוא לאביו ולאמו בשמם הפרטי.
	דוד מקפיד לא לשבת במקומם הקבוע של אביו ואמו.
	דוד משתדל לעזור לאביו להתלבש.

פרק ל

תלמוד תורה וכבוד רבו (פרק קכז)

מבוא

- "אמר רבי יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים... אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו" (תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב)
- "שמעון העמסוני... היה דורש כל אתים שבתורה (היה דורש על כל **"את"** המופיעה בתורה דרשות נוספות שנבעו מהריבוי של מילה זו). כיון שהגיע (דברים י) ל'את ה' אלהיך תירא' – פירש (בפסוק זה לא יכל שמעון העמסוני להמשיך לרבות מהמילה "את". כי לא יכולה להיות תוספת מעבר לה', לכן חזר בו מדרכו לדרוש כל את ואת שבתורה)... עד שבא רבי עקיבא ודרש: **"את ה' אלהיך תירא"** – לרבות **תלמידי חכמים**" (תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב)

- א. חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו, שאביו הביאו לחיי העולם הזה, ורבו מביאו לחיי העולם הבא.
- ב. אסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו לעולם.
- ג. אסור לקרא בשמו של רבו לא בחייו ולא במותו, וכשנותן שלום לרבו, אומר לו: **"שלום עליך, רבי"**.
- ד. חייב אדם לעמוד בפני רבו משיראנו מרחוק עד שיתכסה ממנו.
- ה. מי שלמד רוב חכמתו ממורה מסוים, אפילו לימדו תפילה וחומש בלבד, ולא הוסיף ללמוד עוד, חייב לכבד את מורו כדין רבו מובהק. אין הבדל בזה בין מורה גבר למורה אישה. לשניהם יש דין רבו, וחייב בכבודם.

1. כיום לומדים במהלך החיים ממורים ומורות רבים, ויש לכבד כל אדם שלומדים ממנו. כדברי המשנה (אבות ו, ג): "הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד".
2. מהפסוק: **"מִפְּנֵי שִׂיבָה תִּקְוִים וְהִדְרָתָ פְּנֵי זָקֵן וַיֵּרֵאתָ מֵאַלְהֵיךָ אֲנִי ה'"** (ויקרא יט, לב) למדו חכמינו: מצוות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו זקן, ואפילו אינו רבו, וזוהי כוונת הפסוק **"וְהִדְרָתָ פְּנֵי זָקֵן"**. הכוונה היא לכל מי שקנה חכמה. וכן מצווה לקום מפני שיבה, היינו, בן שבעים שנה, אפילו הוא עם הארץ, ובלבד שלא יהיה רשע, וזוהי כוונת הפסוק **"מִפְּנֵי שִׂיבָה תִּקְוִים"**. ויש אומרים מבן שישים.

שאלות חזרה

1. מי קודם למי בענייני כבוד, אביו או רבו? הסבירו מדוע.
2. ניסים קם לכבודו של זקן ופינה לו מקום באוטובוס. חבריו לעגו לו כי לחינם עמד לאיש זקן, שאינו רב ולא תלמיד חכם. ניסים ציטט להם פסוק כשהבעת ניצחון על פניו.
כתבו את הפסוק.

פרק לא

יסודות השלמות במצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו (פרק נה)

העשרה

מסירות נפש באהבת ה'

"וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה)
"רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא: אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו – לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו – לכך נאמר בכל מאדך."

רבי עקיבא אומר: בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך.

תנו רבנן: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות?

אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה – לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו:

אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה!
ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה!
אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה (דברים ל) כי
הוא חייך וארך ימיר – כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה – על אחת כמה
וכמה. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית
האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו.

אמר לו: פפוס! מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על
דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. בשעה שהוציאו את
רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות
של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן?
אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך – אפילו נוטל את
נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה
מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי
עקיבא שיצאה נשמתך באחד."

(תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד ב)

א. מצווה לאהוב את ה' ולירא אותו, ככתוב: **"וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ"** (דברים ו, ה) **"וְאֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְכוּ תִדְבֹק"** (דברים י, כ) – והדרך לאהבתו בהתבוננות ביקום ובבריאה

הנפלאה, ואז יבין עד כמה שהוא ברייה קטנה. מאידך גיסא עד כמה גדול כוחו של בורא עולם. כמה חכמה וכמה תבונה יש בבריאה כולה.
ב. הדרך המובחרת לעבוד את ה' היא מתוך אהבה ולא מתוך יראה (פחד), כי דרך היראה זו דרך עמי הארצות וילדים עד שתרבה דעתם ויעבדו את ה' באהבה.

ג. **"אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֵת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְכוּ תִדְבֹקוּ"** (דברים יג, ה). וכי אפשר ללכת אחרי ה' או להידבק בו? אלא דרשו חז"ל: המצווה ללכת אחרי מידותיו,

מה הוא מלביש ערומים אף אתה תלביש ערומים, מה הוא מבקר חולים אף אתה תבקר חולים, מה הוא מנחם אבלים אף אתה תנחם אבלים, מה הוא חנון אף אתה תהיה חנון עם הבריות.

ד. טבע האדם להיות נמשך ונגרר אחר חבריו. לכן צריך אדם להתחבר לצדיקים ולחכמים וכך ילמד ממעשיהם. מצווה עשה להידבק בחכמים ובתלמידיהם, וזוהי הידבקות בשכינה, שנאמר: **"וְבוֹ תִדְבָק"** (דברים י, כ).

ה. חמישה תלמידים היו לר' יוחנן בן-זכאי. אמר להם: "צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה אדם?". **"ר' אליעזר אומר: עין טובה –** הסתפקות במועט זהו השמח בחלקו וממילא שמח בטובת אחרים ואז אהוב הוא על כולם. **"ר' יהושע אומר: חבר טוב. ר' יוסי אומר: שכן טוב,** מי שהוא חבר טוב או שכן טוב ממילא מהתנהגותך יתפשטו האהבה והשלום בין הבריות. **"ר' שמעון אומר: הרואה את הנולד –** לחשוב על כל מעשה – בעיקר על תוצאותיו, על ידי כך יהיה זהיר האדם במעשיו ולא יפגע באחרים, וממילא ירבו האהבה והרעות בהנהגתו. **"ר' אלעזר אומר: לב טוב.** אמר ר' יוחנן לתלמידיו: "רואה אני דברי ר' אלעזר מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם. מי שיש לו לב טוב, יש בו נפש יפה הכוללת כל מה שאמרתם: הסתפקות במועט, שמח בטובת אחרים, אינו מזיק לבריות, טוב לחבריו ולשכניו וכדומה.

שאלות חזרה

1. מהי הדרך המועדפת: עבודת ה' מיראה או עבודת ה' מאהבה?
2. בחינוכם של מי אפשר להסתפק בעבודת ה' מיראה?
3. כיצד אפשר לקיים מצוות עשה של **"אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבָק"**, הרי אי-אפשר להידבק בשכינה? פרטו.
4. א. על מי אמר ר' יוחנן: "רואה אני את דבריו מדבריכם"?
ב. הסבירו מדוע.
5. חפשו בפרקי אבות את המשניות העוסקות ברבי יוחנן בן זכאי וחמשת תלמידיו וציינו את הפרק ואת המשניות.

6. כיצד ייתכן שלב טוב כולל גם את "הרואה את הנולד" הרי אין קשר בין הלב לשכל?
7. היכן למדנו בתורה שמלאכי ה' ביקרו חולה?

מעשה שהיה

מעשה ברבי אלעזר בן רבי שמעון שחזר מבית רבו רכוב על חמור ומטייל על שפת הנהר. שמח היה שמחה גדולה, ודעתו גסה עליו (לשון גאווה) שלמד הרבה תורה. פגש אדם אחד שהיה מכוער ביותר ואמר לו: שלום עליך, רבי. רבי אלעזר לא החזיר לו שלום ואמר לו: כמה מכוער אתה. האם כל בני עירך מכוערים כמוך? ענה לו: איני יודע, אלא לך אל האומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית! הבין רבי אלעזר שחטא והצטער על כך. ירד מעל חמורו ונשתטח לפניו ואמר לו: מחל לי, אך האיש סירב למחול לו, עד שילך לאומן שעשאו ויאמר לו כמה מכוער כלי זה שעשית ... רבי אלעזר המשיך ללכת אחריו עד שהגיעו שניהם אל עירו של רבי אלעזר, ויצאו בני עירו לקראתו ואמרו לו: שלום עליך, רבי ומורי. שאלם האיש: למי אתם קוראים רבי ומורי? ענו לו: לזה שמטייל אחרריך. אמר להם: אם לזה אתם קוראים רבי, אל ירבו כמותו בישראל, כי כך וכך עשה לי. ביקשו ממנו בני עירו שימחל לו כיוון שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: למענכם מוכן אני למחול לו, ובלבד שלא יהיה רגיל לעשות כן.

(על־פי תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ עמוד א)

פרק לב

מבוא להלכות אונאה

1. אונאת ממון – המקור בתורה:

”וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעִמִּיתְךָ אוֹ קָנִה מִיַּד עִמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אָחִיו” (ויקרא כה, יד).

אונאה = רמאות, והיא מצוות לא תעשה מן התורה. דרשו רבותינו: **”אַל תונו”** הרי זו אונאת ממון – רמאות כספית. הפסוק עוסק בקניה ומכירה: **”תמכרו ממכר... או קנה”**. השקר והרמאות האמורים בפסוק מתייחסים לרמאות במחיר המוצרים.

2. טעם המצווה:

כדי שכל אחד יזכה בעמלו ביושר, וכמו שהוא לא יונה אחרים, כך אחרים לא יונו אותו, והיא תועלת רבה ביישובו של עולם. (על-פי ספר החינוך מצווה שלז)

3. אונאת דברים – המקור בתורה:

”וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עִמִּיתוֹ וְיִרְאֶתָּה מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם” (ויקרא כה, יז).

דרשו רבותינו זו אונאת דברים.

דוגמאות לכך:

- א. אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים.
- ב. אם היה בן גרים, אל יאמר לו זכור מעשי אבותיך.
- ג. אם היו ייסורים וחוליים באים עליו, לא יאמר לו עוונותיך גרמו.
- ד. אל ישלח אנשים למקום מסוים, והוא יודע שאין שם מבוקשם.

4. חומרת איסור אונאת דברים:

”אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כה) ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך. ורבי אלעזר אומר: זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר: זה – ניתן להישבון, וזה – לא ניתן להישבון. – תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים” (תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב)

5. טעם המצווה:

לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת. יש לציין שאין כוונת איסור זה שאם בא אדם ופוגע בך בדברים, שתהיה כאבן ותשתוק, כי בשתיקה יש מעין הודאה. ובוודאי שאין כוונת התורה לכך, אלא התורה מצווה להתרחק במידת האפשר ממצב זה כדי שלא נתקוטט עם בני האדם ויניצל מזה. ומי שאינו בעל קטטה, לא יקללוהו אנשים סתם, אלא אם כן מדובר באנשים שוטים גמורים שאין לתת עליהם לב כלל, וההתעלמות נכונה אצלם. אם נאלץ אדם להשיב למי שמחרפו ומגדפו, ישיב לו החכם בנחת ולא יכעס הרבה, כי הכעס בחיק כסילים ינוח. מכאן שמותר לנו לענות לכסיל, כשם שבנזיקין לא נתנה התורה לאדם לסבול נזקו אלא עליו להציל עצמו מנזק, כך גם באונאת דברים יש לו רשות להינצל ממנו.

ואולם יש כת חסידים ותמימים שבכל מצב אינם מגיבים לאונאת חבריהם ובוחרים בשתיקה, ולא משיבים למחרפיהם דבר כדי שלא יבואו לכעס כלל. ועליהם אמרו חכמינו (במסכת שבת דף פח עמוד ב): **”הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.”**

(על-פי ספר החינוך מצווה שלח)

1. מהו המקור בתורה לאונאת ממון ולאונאת דברים?
2. הסבירו והדגימו את המושגים "אונאת ממון" ו"אונאת דברים".
3. מהו טעם האיסור של אונאת ממון?
4. א. מה יותר חמור, "אונאת דברים" או "אונאת ממון"?
ב. נמקו ופרטו.
5. מהו טעם האיסור של אונאת דברים?
6. א. האם בגלל האיסור של אונאת דברים תמיד יהיה עלינו לשתוק ולא להגיב למחרפים ולמגדפים אותנו?
ב. נמקו מדוע.
7. כיצד עלינו להגיב, אם בכל זאת נקלענו למציאות שעלינו להגיב לדברי הבלע של חברנו?
8. כיצד נקראים מי שאף פעם אינם מגיבים למשמע אוזניהם, אף-על-פי שמחרפים אותם?

הלכות אונאה וגנבת דעת (פרק קסב)

אונאת ממון

א. **"אונאה"** זוהי רמאות. לצורך השגת חברה תקינה שאין אדם גוזל ומרמה חברו, יש להקפיד לא לעבור עברה זו. והאיסור הוא על כולם, גברים ונשים, והעובר על כך עובר על "לא תעשה" – **"אל תזנו איש את אחיו"**.

גנבת דעת

ב. אסור לגנוב דעתן של הבריות ולרמותן, כגון: אם יש מום במקח צריך להודיעו, וכן אל יפציר בחברו שיסעד עמו ויודע שאינו סועד.
ג. לא מערבים פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למוכרם בחזקת יפים.

ד. **גנבת דעת** – העתקה במבחן, העתקת שיעורי בית מחבר, העתקת עבודה מעבודה אחרת (מספר, מהאינטרנט). המורה חושב שהתלמיד עמל ויגע בכוחות עצמו ואלו הם ידיעותיו, אך אין זה נכון כי התלמיד העתיק מאחר.

ה. בעל חנות יכול לפרסם את מרכולתו על ידי מבצעים, בהורדת המחיר או בחלוקת שי לכל מי שקונה אצלו, וסוחרים אחרים אינם יכולים למנוע זאת ממנו.

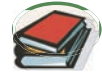

1. הסבירו מהי גִּנְבַת דעת.
2. בסוף שנת הלימודים הציעה נועה ספר חשבון משומש למכירה. כדי שייראה חדש, עטפה אותו בעטיפה יפה ומכרה אותו כספר חדש.
  - א. איזה איסור עברה נועה?
  - ב. נמקו את תשובתכם.
3. המרכול העירוני החל במבצעים גדולים על מנת למשוך אליו קונים לקראת החגים. בעלי החנויות בעיר ניגשו לרב העיר והתרעמו על בעלי המרכול.
  - א. מי מהם צודק?
  - ב. נמקו את דבריכם.
4. מנחם סיפר שבבית ספרו נערכות בחינות ללא נוכחות המורים. "איזה כיף לכם, אתם בוודאי מעתיקים", אמר מתן. מנחם הסביר לו שמנהל בית הספר שוחח עם התלמידים והסביר להם שלפי ההלכה אסור להעתיק. אף תלמיד אינו מעתיק, ונערכות "בחינות כבוד". מתן שאל את מנחם היכן כתוב בתורה שאסור להעתיק? התוכלו להשיב למתן?

פרק לד

מבוא לאיסורי גִּבְהָה וּגְזֵלָה

העשרה

1. המקור בתורה

נאמר בתורה: **"לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא תִכְחֹשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ"** (ויקרא יט, יא) ונאמר עוד: **"לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלִּין פְּעַלְתָּ שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בֶּקֶר"** (שם, יג).

רש"י מסביר שסיבת סמיכות איסור גִּבְהָה לאיסורים: לא תכחשו ולא תשקרו, כי אדם שגונב סופו שיבוא לידי כחש ולידי שקר ולידי שבועת שקר. בפרשת יתרו בעשרת הדברות ציווה לנו הכתוב על איסור גִּבְהָה, **"לֹא תִגְנְבוּ"** (שמות כ, יב). הכוונה שם לגונב נפשות (גונב בני אדם), ואילו האיסור כאן **"לֹא תִגְנְבוּ"** הוא גִּבְהָה ממון.

2. חומרת עוון גדל

איסור גדל איסור חמור. אמרו חכמים: שדור המבול לא נחתם דינם אלא על הגזל, ועוד כל מי שיש גזל בידו, אין תפילתו מתקבלת. הברכה וההצלחה של האדם הן בתנאי שממונו נקי מכל רבב של גזל, ואל לו לאדם להתפתות לדברי יצר הרע לחמוד ממון חברו ולגוזלו ממנו, כי גם אם במציאות יהיה נדמה לו שכספו מתרבה, אך הרבה דרכים לקב"ה לפרוע ממנו. לכן יבטח בה' כי הוא זן ומפרנס לכול וקובע את כמות ואת איכות פרנסתו של כל אחד ואחד.

מעשה שהיה

פעם אחת באו לרב הקדוש, רבי מאיר מפרימישלאן זצ"ל, שני אנשים שהשתתפו יחד באיזה עסק וביקשו ברכתו שיצליחו בשותפות. אמר להם הצדיק: האם כבר כתבתם שטר שותפות? השיבו לו: לא.

אם כן, אמר להם הצדיק, אכתוב אני לכם שטר שותפות. לקח הרב נייר חלק וכתב עליו: **א, ב, ג, ד** ומסרו להם. תמהו האנשים ולא הבינו דבר. אמר להם הצדיק: **א, ב, ג, ד**, אלו ראשי תיבות:

א – אמונה, ב – ברכה, ג – גנבה, ד – דלות. אם תתעסקו באמונה, תהיה ברכה שרויה במעשה ידיכם, ואם בגנבה – תבוא הדלות. (מתוך הבית היהודי חלק ד עמוד 141)

עכ/צ א כיתה

1. כתבו את המקור בתורה לאיסורי גנבה וגזלה.
2. מה לומד רש"י מסמיכות האיסורים לא תגנבו, לא תכחשו ולא תשקרו?
3. היכן אנו מצויים על גגבת מחון והיכן על גגבת נפשות?
4. הוכיחו שאיסור גזל הוא חמור מאוד. (שתי הוכחות)
5. קראו את המעשה שהיה וכתבו: איזה יסוד בעסקים ובחיים לימד הרב את שני השותפים?

פרק לה

הלכות גנבה (פרק קסו)

- א. איסור גנבה אפילו על כל דבר שהוא. אסור לגנוב אפילו על מנת להחזיר, אפילו לגנוב דרך שחוק או על מנת לצערו. הכול אסור כדי שלא יתרגל לגנוב.
- ב. הגונב כשווה פרוטה (כשלוש אגורות) עובר על **"לא תגנבו"**. האיסור חל בין שגונב מישראל, בין מגוי, בין מקטן ובין מגדול. ובגוי חמור כי נוסף עוון חילול ה' החמור מאוד.
- ג. אסור לקנות חפץ גנוב כדי שלא יסייע לגנב, והקונה עובר על **"ולפני עור לא תתן מכשל"** (ויקרא יט, יד).
- ד. לכן סחורה הנמכרת בזול מאוד, אין לקנותה, כי יש חשש שהיא גנובה.
- ה. אדם המוכר דברים במשקל, אסור לו לרמות, והכתוב הזהיר: **"לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמסורה: מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ה' אלהיכם"** (ויקרא יט, לה). לכן מי שמוכר במשקל מזויף, עובר על לא תעשה – **"לא תעשו עול במשפט"**.
- ו. אסור להשאיר בבית משקולות מזויפות, אפילו אם אינו משתמש בהן.

1. רבקה הייתה רגילה לגנוב חפצים מחברותיה לכיתה ולבסוף נהגה להחזיר להן.
  - א. האם רבקה עברה על "לא תגנבו"?
  - ב. נמקו את תשובתכם.
2. א. האם מותר לגנוב מגוי?
ב. על איזה איסור נוסף עוברים?
3. מאיזה סכום עוברים על "לא תגנבו"?
4. למה נהגה לאסוף משקולות מזויפות בביתה. אביה אסר עליה לעשות כן. התוכלו להסביר למה מדוע.

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסו סעיפים ז-ח

והשיבו על השאלות הבאות:

5. אילו חמישה דברים גורם מי שמשקר במידה?
6. על איזה איסור עובר מי שמודד במידה חסרה?

פרק לו

הלכות גזלה (פרק קסז)

- א. איסור גזלה הוא אפילו בכל דבר שהוא. הגוזל מחברו שווה פרוטה (שווה שלוש אגורות) עובר על "לא תגזל".
- ב. **גנב** – הגונב בחשכה בלי שיראו אותו.
- גזלן** – לוקח ממון חברו בכוח, כגון: החוטף חפץ לפני כול.
- עושק** – המחזיק כסף שלא שייך לו בידו ואינו מחזירו, כגון: מעביד שלא משלם לעובד את שכרו לאחר שעבר היום בו סוכם לשלם את המשכורת.

שאלות חזרה

1. מה ההבדל בין גנב לגזלן?
2. הסבירו מהו עושק.
3. יאיר לקח הלוואה מיעקב לשבוע ימים. כשהגיע זמן הפירעון, ביקש יעקב מיאיר שיחזיר לו את החוב. יאיר התחמק ודחה את יעקב בלך ושוב.
  - א. על איזה איסור עבר יאיר במעשהו זה? – גזלן/חמסן/גנב/עושק.
  - ב. נמקו את בחירתכם.

קראו את לשון מרן השולחן ערוך וענו על השאלות האלה:

שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שנט: איסור גזלה
 סעיף א: אסור לגזול או לעשוק אפילו כל דבר שהוא בין מישראל בין מגויים. ואם
 הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה – שרי (דבר שאין לו כל חשיבות – מותר),
 כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצוץ בו שיניו, ואף זה אוסר בירושלמי ממידת
 חסידות.

סעיף ג: כל הגוזל את חברו אפילו שווה פרוטה – כאילו נוטל נפשו.

1. האם מותר לגזול מגוי?

2. מה, לדעתכם, הסיבה להלכה שכתבתם בשאלה הקודמת?

3. האם מותר לגזול דבר שערכו נמוך מאוד?

שאלת חשיבה

4. א. למה השווה השולחן ערוך את הגוזל?

ב. התוכלו להסביר מדוע?

פרק לז

הלכות נזקי גוף (פרק קסט)

- א. אסור להזיק לחברו, ואם הזיק, חייב לשלם, גם אם עשה זאת בשוגג ואפילו באונס.
- ב. החופר בור, חייב בנזקיו. לכן גם שופך מים ואחר החליק וניזוק, חייב לשלם לו נזקו, וכן המניח כד וכדומה ונכשל בהם אחר, אפילו אם הפקירם – חייב.
- ג. החובל את חברו חייב לשלם לו על חמישה דברים:
1. **נזק** – על הנזק הגופני שהמזיק גרם. כגון: שבר לו את היד.
  2. **צער** – על הסבל שנגרם לניזק. כגון: כוויה.
  3. **ריפוי** – הוצאות על התרופות ועל הבדיקות.
  4. **שבת** – את ימי המחלה שבגללם שבת ולא הלך לעבודה.
  5. **בושת** – אם נגרם לניזק. בושה כתוצאה מהחבלה.
- ד. כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצוות עשה להסירו ולהישמר ממנו, שנאמר: **"רַך הַשָּׁמַר לָהּ וְשָׁמַר נַפְשָׁהּ מֵאֵד"** (דברים ד, ט), ואם לא הסיר את המכשול, ביטל מצוות עשה ועבר על לא תעשה – **"וְלֹא תַשִּׁים דָּמַיִם בְּבֵיתְךָ"**. (דברים כב, ח)
- ה. לפיכך יש לבנות מעקה בטיחות במרפסת, במקום גבוה או במדרגות שבין קומה לקומה בבית; יש לכסות שקע חשמל או חוטי חשמל גלויים; יש להסתיר תרופות מסוכנות או חומרים רעילים שלא יהיו בהישג ידם של ילדים קטנים.

**ביאורי מילים: בשוגג=בטעות, בלא כוונה.
אנוס=בעל כורחו, מוכרח.**

1. כתבו והסבירו את חמשת הדברים שהחובל חייב לשלם לחברו.
2. על אילו איסורים עובר אדם שאינו מפנה מפגע סביבתי שיצר?
3. יצחק קנה בקבוק שתייה, ולפתע נפל הבקבוק והתנפץ לרסיסים. יצחק המשיך בדרכו. לאחר זמן מה עבר מאיר חברו ונכשל בשברים ונפצע.
  - א. במה טעה יצחק?
  - ב. מה היה עליו לעשות ומדוע?

4. כתבו דוגמאות נוספות למצבים שבהם יש חובה להסיר מכשול. התייעצו עם רב בית הספר, רב בית הכנסת.
5. יעקב הלך ברחוב וראה בור גדול מאד שנפער במדרכה בשל הגשמים העזים שירדו. הוא צלצל למוקד בעירייה ודיווח על התקלה, והמשיך בדרכו. אחר כך הוא פגש את ראובן וסיפר לו את שאירע. ראובן אמר לו: "נהגת לא בסדר. היה עליך לעמוד במקום ולהזהיר את העוברים ושבים מפני הבור, או לסמן אותו באופן ברור, עד שאנשי המקצוע יבואו לתקן". יעקב השיב בפליאה: "אני לא בסדר? אני עשיתי מעל ומעבר למה שאני צריך. כתוב בתורה: 'לא תשים דמים בביתך', הרחוב הוא לא ביתי, הרחוב שייך לכולם. המצווה היא בבית הפרטי של כל אחד ואחד".
  - א. מי צודק?
  - ב. נסו למצוא תשובה בדברי ספר החינוך. ספר החינוך מצוה תקמז: "שלא להניח מכשול – שלא להניח המכשולים והמוקשים בארצותינו ובבתינו כדי שלא ימותו ולא יזקו במ בני אדם, ועל זה נאמר [דברים כב, ח] 'ולא תשים דמים בביתך'."

פרק לח

הלכות אבדה ומציאה (פרק קסג)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסג במבוא ובסעיפים א, ה וענו על השאלות האלה:

1. קראו את המבוא וכתבו אילו מצוות נלמדות מהפסוקים.
2. מהו טעם המצווה של השבת אבדה?
3. מי שהתעלם מאבדת חברו ולא דאג להשיבה אליו, על אילו מצוות עבר?
4. כיצד מקיימים היום מצוות השבת אבדה?
5. כתבו אם זכיתם לקיים מצווה חשובה זו. ואם כן כיצד?

מעשה שהיה

מניעת דאגה כשאבדה אבדה

מסופר על הצדיק הירושלמי, רבי אריה לוינ' זצ"ל, שבאחד מן הימים נקש על פתח ביתה של הרבנית שרה הרצוג, אלמנת הגאון רבי יצחק הרצוג זצ"ל, הרב הראשי לישראל. פתחה הרבנית את הדלת וראתה את רבי אריה חזור מרוב התרגשות. מיד שאלה הרבנית מה קרה?

סיפר רבי אריה. לפני 25 שנה נסעתי יחד עם הרב הרצוג לבקר אסירים במחנה לטרון, ושם בקשו מאתנו האסירים ספר תורה, והעדיפו ספר תורה קטן, היות ומעבירים אותם ממקום למקום לעיתים קרובות. לכן כדי שיהיה להם נוח, עדיף ספר קטן שנוח לטלטל.

אמרתי לרב הראשי כי יש עמדי ספר תורה קטן, והוא יקר מאוד, וברצון הייתי נותנו לאסירים, אך חושש אני שברבות הזמן ישכח הדבר למי שייך הספר.

אמר לי הרב הראשי: אתן לך אישור בכתב שספר זה שייך לך, ואף אערוב לך באותו כתב כי תקבל את ספר התורה בחזרה. עברו שנים, קמה מדינת ישראל, האסירים השתחררו מכלאם, ספר התורה נעלם, ואיש לא ידע היכן הספר.

דבר זה גרם לי צער רב, מה עוד שהכתב שקבלתי מהרב, נעלם כלא היה, ולימים אף הרב הלך לעולמו, עד שאמרתי בלבי, ספר התורה אבד, הרב נפטר, וכתב האשור איננו, לכן התיאשתי מלקבל את הספר.

והנה היום, כשהשכמתי קום לתפילת "ותיקין", חפשתי ספר שרציתי, ותוך כדי חיפוש נפל פתק לרצפה. רכנתי והרימותי אותו, והנה זהו אשורו של הרב הרצוג על אודות הספר.

נפעמתי, ושוב נזכרתי בספר והצטערתי מאוד על האבדה, ואפילו הרגשתי 'כעס' מסוים על הרב, שבהשפעתו הוצאתי ספר זה מביתי.

לא חלפו שעות מספר, ועם שובי מתפילתי, מצאתי אדם ממתין לי ליד דירתי ובידו חבילה. שאל אותי, האם אני ר' אריה?

השבתי: כן

אמר לי האיש: יש לי עבורך חבילה, והנה בחבילה ספר התורה. והוסיף רבי אריה ואמר לרבנית הרצוג: "באתי לומר לך כי עמד הרב הראשי בהבטחתו, והושבה האבדה לבעליה...".

(מתוך: "איש צדיק היה")

פרק לט

קדושת ארץ ישראל (פרק קלז)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קלז סעיפים א-ג וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. ממתי נתקדשה ארץ ישראל?
2. כיצד באה לידי ביטוי קדושתה של ארץ ישראל באשר לתושביה ולמעשיהם?
3. איזו מצוות עשה נלמדת מהפסוק: "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּתֶם בָּהּ"? עיינו בספר במדבר פרק לג פסוקים לג-לד והעתיקו את הפסוקים המורים על מצוות יישוב הארץ.
4. א. האם מי שיורד מן הארץ עובר על מצוות עשה זו?
ב. נמקו דבריכם.

שאלת חשיבה

6. על מה מסתמכים יהודי חוץ לארץ בישיבתם שם? (תוכלו להיעזר ברב בית הספר או רב קהילה).

ט"ו בשבט

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיג סעיפים לא-לב וענו על השאלות האלה:

1. כיצד הנכם מציינים בבית את ט"ו בשבט?
2. מדוע אין אומרים תחנון (לא נופלים אפיים) בט"ו בשבט?

פרק ח

הלכות ערלה ורבעי (פרק קלט)

מבוא

מצוות התלויות בארץ:

"כל מצוה שהיא תלויה בארץ – אינה נוהגת אלא בארץ, ושאינה תלויה בארץ – נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, חוץ מן הערלה וכלאים; ר"א אומר: אף החדש". (מסכת קידושין פרק א משנה ט)
 ביאור הדברים, כל מצווה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ: כל מצווה שהיא חובת קרקע, כלומר, שהיא מוטלת על הקרקע או על גידוליו, כגון: שביעית, תרומות, מעשרות, לקט, שכחה, פאה וכדומה, אינה נוהגת אלא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. ברם איסור פירות ערלה ואיסור כלאי הכרם ואיסור חדש, אף שהם חובת קרקע, מכל מקום נוהגים הם אף בחוץ לארץ.

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קלט סעיפים א,

יב וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

- מה דינם של פירות האילן שגדלו בשלוש השנים הראשונות מעת הנטיעה?
- א. האם מותר ליהנות מקליפות או מגרעינים של פירות אלו?
ב. נמקו דבריכם.
- על איזה סוג עץ מאכל חל איסור ערלה ועל איזה לא?
- ממתי אפשר להתחיל לאכול מפירות האילן?
- הסבירו את המושג: "נטע רבעי".
- מה עושים עם המטבע שעל ידו פודים את הפירות?
- העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר!

מה עושים עם הפירות?	השם שניתן לפירות	
		שלוש שנים ראשונות
בזמן המקדש - בזמן הזה -		שנה רביעית
	פירות חולין	שנה חמישית ואילך

הלכות תרומות ומעשרות (פרק קמא)

מבוא

דמאי וטבל

- **דמאי** הוא כינוי לתבואה או לפירות שנלקחו מעם הארץ שאין ודאות שהקפיד להפריש תרומות ומעשרות. לפירוש הביטוי דמאי קיימות מספר סברות:
  - א. מלשון הארמית (**דא מאי**), ופירושו: "**זה - מהו?**" (בגלל הספק שיש כאן).
  - ב. מקורה מן המילה היוונית "**דמוס**" (=עם, המון העם), שאינו בקי בפרטי המצוות.
- **טבל** – כך מכונה תבואה שלא הופרשו ממנה תרומות ומעשרות. לפירוש הביטוי 'טבל' קיימות מספר סברות:
  - א. שורש המילה "**טבל**" הוא "**טב-לא**" – פירוש לא טוב, כלומר בלתי מתוקן לאכילה.
  - ב. מלשון "**טבלא**" – כמו טבלא מעץ שאינה ראויה לאכילה, כך פירות אלו אינם ראויים לאכילה.
  - ג. מלשון "**טפל**" שאינו חשוב עד שיתוקן על ידי הפרשת התרומות והמעשרות.

טבלת סיכום סדר הפרשת תרומות ומעשרות

הדין בזמן הזה	למי נותנים?	שנת הנתנה	השיעור	המקור בתורה	החלק	סדר ההפרשה
מפרישים כלשהוא ומאבדים עקב הטומאה	לכהן	כל השנים מלבד שנת השמיטה	כל שהוא	"וְזֶה יְהִי חֲשֻׁפֵּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם... רֵאשִׁית דְּגַנְךָ תִּירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ... תִּתֵּן לוֹ" (דברים יח, ג-ה)	תרומה גדולה	1
ניתן ללוי	ללוי	כל השנים מלבד שנת השמיטה	עשירית מהנותר	"וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נִתְּנִי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לַנְּחֻלָּה" (במדבר יח, כא)	מעשר ראשון	2
מפרישים ומאבדים	הלוי נותן לכהן	כל השנים מלבד שנת השמיטה	עשירית מתוך המעשר הראשון	"וְאֵל הַלְוִיִּם תִּדְבֹּר... כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר... וְהִרְמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר" (במדבר יח, כו)	תרומת מעשר	3
נפדה והפרטה נאבדת	שייך לבעלים ואוכלים בקדושה בירושלים	א,ב,ד,ה	עשירית מהנותר	"עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר אֵת כָּל תְּבוּאוֹת זְרַעַךָ... וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ... וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֲתוֹ... וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף... וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמִּקּוֹם... וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נִפְשֶׁךָ... וְאָכַלְתָּ שָׂם..." (דברים יד, כב-כו)	מעשר שני	4
ניתן לעני	לעני	ג,ו	עשירית מהנותר	"בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנִתְּתָה... לַגֵּר לִיתוֹם וְלֹאֲלֻמָּה וְאָכְלוּ בְשַׂעְרֶיךָ וְשָׂבְעוּ" (דברים כו,יב)	מעשר עני	5

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קמא סעיפים ב, טז-יח וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. אילו תרומה ומעשרות נותנים בכל שנה?
2. קראו את רשימת המשימות שלפניכם. תכננו מראש כיצד לכתוב את שנדרש במחברת.
  - א. כתבו את סדר השנים משנה זו ואילך למשך שבע שנים.
  - ב. כתבו ליד כל שנה איזו שנה היא למנין השמיטה.
  - ג. כתבו איזה מעשר נוהג בכל שנה: מעשר שני או מעשר עני.
3. תארו את סדר הפרשת תרומות ומעשרות ע"פ התורה בשנות מעשר שני, ובשנות מעשר עני?

אבד"ה ג"ו

כדי לזכור באילו שנים נותנים כל מעשר, חכמים נתנו סימן לדבר: **אבד"ה** – בשנים **הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית** למניין השמיטה נותנים **מעשר שני**, ואילו **ג"ו** – בשנים **השלישית והשישית** למניין השמיטה נותנים **מעשר עני**.

4. מי שבא להפריש מפירות שבוודאי לא הפרישו מהם (טבל ודאי), האם עליו לברך?
5. כתבו את הברכה שאומרים לפני הפרשת תרומות ומעשרות.
6. מי שבא להפריש מפירות שהם **"דמאי"**, כלומר, ספק אם הפרישו מהם, האם עליו להפריש בברכה? פרטו.
7. המושגים: תרומה גדולה, מעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני ומעשר עני שייכים:
  - א. לימי בין המיצרים.
  - ב. למצוות התלויות בארץ.
  - ג. למצוות שבין אדם לחברו.
  - ד. למצוות שבין אדם למקום.

פרק מב

הלכות פורים (פרק קיד)

מחצית השקל

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיד סעיף א

וענו על השאלות האלה:

1. הסבירו מהו מנהג "תרומת מחצית השקל" בזמן שבית המקדש היה קיים.
2. כיצד מקיימים מנהג זה היום (לאחר חורבן הבית)?
3. מתי נוהגים היום לתת זכר למחצית השקל? (פרטו כמה מנהגים).

פרשיות שקלים וזכור

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיד סעיפים

ה-ו וענו על השאלות האלה:

1. א. הפסוקים הראשונים של פרשת כי תשא נקראים: "פרשת שקלים" (שמות ל, יא-טז). עיינו בפסוקים שם (בעיקר בפסוק טז) וכתבו לשם מה אספו מחצית השקל מכל אחד.
  - ב. מתי קוראים פרשת שקלים?
2. א. כמה ספרי תורה מוציאים בשבת שלפני ראש חודש אדר?
  - ב. מה קוראים בהם?
3. מה קוראים בשבת שלפני פורים? מדוע?
4. מה הקשר בין תוכנה של פרשת זכור לבין פורים?

מבוא להלכות פורים

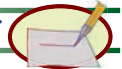
1. מקור מצוות חג פורים

"וּשְׂאֵר הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּמַדִּינֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהְלוּ וְעָמְדוּ עַל נַפְשָׁם ... (יז) בְּיוֹם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר בּוֹ וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשִׂמְחָה: (יח) וְהַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן נִקְהְלוּ בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבַּעַת עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשִׂמְחָה: (יט) עַל כֵּן הַיְהוּדִים הַפְּרָזִים הַיִּשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עָשִׂים אֵת יוֹם אַרְבַּעַת עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמְשֻׁתָּה יוֹם טוֹב וּמְשֻׁלוֹת מְנוֹת אִישׁ לְרַעְיָהוּ: (כ) וַיִּכְתֹּב מְרַדְכִי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשׁוּרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחֹקִים: (כא) לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עָשִׂים אֵת יוֹם אַרְבַּעַת עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם חַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה: (כב) כִּימִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהַפְּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשֻׁלוֹת מְנוֹת אִישׁ לְרַעְיָהוּ וּמְתָנוּת לְאֲבִיוֹנִים: ... (כד) כִּי הָמֵן בֶּן הַמְּדַתָּא הָאֲגָגִי צָרַר כָּל הַיְהוּדִים חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים לְאֲבָדָם וְהַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לְהִמָּם וּלְאֲבָדָם: (כה) וּבִבְאֵה לְפָנָי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הֲרַעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים עַל רֵאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֵת בְּנָיו עַל הָעֵץ: (כו) עַל כֵּן קָרָאוּ לְיָמֵם הָאֵלֶּה פּוֹרִים עַל שֵׁם הַפּוֹר עַל כֵּן עַל כָּל דְּבָרֵי הָאֲגָרָת הַזֹּאת וּמָה רָאוּ עַל כִּכָּה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם: (כז) קִיְמוּ וּקְבִלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זֶרַעַם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוּר לְהִיּוֹת עָשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וּכְזִמְנָם בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה." (אסתר ט)

2. מצוות משתה וסעודה:

אמר רבא: חייב אדם להתבסם (לשתות יין) בפורים עד שלא ידע להבחין בין "ארור המן" ל"ברוך מרדכי".
אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה, לא יצא ידי חובתו, כי כתוב במגילה "ימי משתה ושמחה" (אסתר ט, כב).
(על-פי תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב)

עכ"ל/א כ"ה

1. "כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם", כתבו באילו תאריכים נחו היהודים מאויביהם והיכן? עיינו במגילת אסתר פרק ט, טז-יז.
2. מדוע נקרא החג בשם פורים?
3. עד כמה חייב אדם לשתות יין בפורים?
4. מהיכן למדים בגמרא שמי שעשה סעודת פורים בלילה, לא יצא וצריך שוב לסעוד ביום פורים?

הלכות פורים א (פרק קיד)

דיני קריאת המגילה

- א. חייב כל אדם (נשים חייבות מפני שאף הן היו באותו הנס) לקרוא את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום, זכר לנס שהיו צועקים ומתפללים ביום ובלילה. הקריאה של הלילה זמנה כל הלילה, וקריאה של יום זמנה מהנץ החמה עד סוף היום, ואם קראה משעלה עמוד השחר, בדיעבד יצא ידי חובה.
- ב. אין יוצאים ידי חובה בשמיעת הקריאה מרדיו ומטלוויזיה אפילו בשידור ישיר. כשאולם בית הכנסת גדול, יכולים לקרוא את המגילה ברמקול, בתנאי שיכולים לשמוע את הקורא גם בלי הרמקול. אם אינם שומעים אותו אלא רק בעזרת הרמקול – אין לקרוא את המגילה ברמקול.
- ג. בשעת קריאת המגילה צריך לפרוש את יריעות המגילה על גבי השולחן ולקפל אותה דף על דף, כי נקראת **"איגרת הפורים"** (אסתר ט, כט), ודרך הקורא מתוך איגרת שמחזיקה פתוחה כולה. דין זה נוהג לגבי שליח הציבור בלבד. גם יחיד שלא מתכוון לצאת בשמיעה מהשליח ציבור, צריך לפושטה לפני הקריאה, וכן הקורא בביתו צריך לפושטה כאיגרת.
- ד. לפני קריאת המגילה מברכים שלוש ברכות ולאחריהן ברכה אחת. לפני מברך:
  1. **"ברוך אתה ה' ... על מקרא מגילה"**.
  2. **"ברוך אתה ה' ... שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה"**.
  3. **"ברוך אתה ה' ... שהחיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה"**.
 ולאחריה מברך: **"הרב את ריבנו והדן את דיננו"**, ואחר כך אומרים **"ארור המן וברוך מרדכי..."**.

ה. הקורא את המגילה יכול לקוראה בין יושב ובין עומד, והחזן חייב לקוראה בעמידה מפני כבוד הציבור.

ו. עיקר מצוות מקרא מגילה היא לשמוע את הקריאה מילה במילה מהקורא. השמעת רעשים וקולות בעת הזכרת שם המן אינה עיקר מצות קריאת מגילה. העיסוק בהם מפריע וגורם לכך שהעוסק בהם וגם השומעים האחרים אינם יוצאים ידי חובת מקרא

מגילה. השימוש בחומרים מסוכנים (כגון: נפצים, פיקות, קפצונים וכדומה) הוא אסור. החומרים המסוכנים הללו גם מלכלכים ומדיפים ריחות רעים, ומבזים את בית הכנסת ויושבו.

ז. חייב לקרוא כולה מתוך הכתב, והקורא בעל־פה לא יצא. אפילו חיסר תיבה אחת, לא יצא, ואסור לדבר כלל בשעת הקריאה.

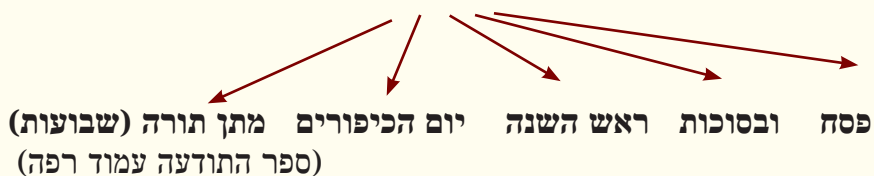
ח. מגילה נכתבת כמו ספר תורה על קלף ובדיו. מגילה הכתובה על נייר או מודפסת על קלף פסולה. אם אין להם מגילה כשרה, קורין אותה מתוך החומש ללא ברכה.

ט. ראוי לכל אדם שתהיה לו מגילה כשרה ולקורא מילה במילה בלחש עם החזן.

י. מי ששומע את הקריאה כשהוא מחזיק בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם השליח ציבור, אלא שומע ועוקב מילה במילה, ומילה שלא שמעה מפאת הרעש, יקראנה בפיו מתוך החומש.

- יא. בשושן הבירה קבעו את פורים בט"ו באדר. חכמים חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה שוממה וחרבה באותם הימים וקבעו שבכל עיר מוקפת חומה מימות יהושע בן נון יקראו בה מגילה ויעשו את כל מצוות הפורים בט"ו באדר בלבד. כיום, ירושלים העתיקה היא העיר היחידה שקוראים בה ובשכונות החדשות בט"ו באדר בלבד.
- יב. עיר פרוזה היא עיר ללא חומה. רוב הערים והישובים בארץ ובעולם הם לא חומה. בערים אלו וכן בערים מוקפות חומה אבל לא מימי יהושע בן נון, קוראים מגילה ועושים את כל מצוות הפורים בי"ד באדר בלבד.
- יג. עיירות ספק אם היו מוקפות חומה מימות יהושע, קוראים בהן את המגילה בי"ד באדר בברכה, שהוא זמן קריאתה לרוב העולם, ובט"ו באדר בלא ברכה.

- "לא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל" (רמב"ם הל' חנוכה ג, ו). קריאת המגילה וסיפור הנס היא שבת והודאה לה' על ההצלה הגדולה של עם ישראל.
- מפני גודל מעלת יום טוב של פורים גילו בו חכמים רמזים ואמרו: שכל המועדים רמוזים בשמו - פורים:

שאלות חזרה

1. מהו הזמן הראוי לקריאת המגילה? פרטו.
2. מדוע אין יוצאים ידי חובת קריאת המגילה בשמיעה מהרדיו או מהטלוויזיה?
3. מהן הברכות הנאמרות לפני קריאת המגילה ואחריה?
4. מי חייב לעמוד בקריאת המגילה?
5. מה יעשה אדם שלא הצליח לשמוע מילה אחת מהחזן?
6. מתי קוראים מגילה בערים שבטבלה השלימו את הטבלה.

התאריך	עיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע	עיר מוקפת חומה מימות יהושע	עיר שספק אם מוקפת חומה מימות יהושע

שאלת חשיבה

7. "נשים חייבות במקרא מגילה מפני שאף הן היו באותו הנס" (מסכת מגילה דף ד עמוד א).
  - א. עיינו במגילת אסתר ג, יג, והסבירו מאמר חז"ל זה.
  - ב. הציעו הסבר נוסף למאמר חז"ל זה. חישבו – מי היתה האשה שהיתה פעילה מאד בנסיון לבטל את גזרת המן?

הלכות פורים ב (פרק קיד)

מצוות החג

סעודת פורים – "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה"

- א. מצווה להרבות בסעודת פורים ועיקר הסעודה ביום ולא בלילה, ואם עשאה בלילה, לא יצא ידי חובה. ועיקר הסעודה הוא לומר דברי תורה מענייניו של היום ולספר בשבח והודיה לה' על הנס וההצלה של עם ישראל. השמחה צריכה להיות לשם שמים, ולא פריקת עול או זלזול במצוות.
- ב. כיוון שכל הנס היה על ידי יין, ושתי נטרדה מארמון המלוכה במשתה היין ובאה אסתר במקומה, וכן מפלת המן הייתה על ידי משתה היין שארגנה אסתר לו ולאחשוורוש. לכן חייבו חכמינו להשתכר ביין כדי שיבין האדם את השגחת ה' בעולם ואיך מסובב הסיבות מגלגל את הגאולה ומנהיג עולמו.

"וּמְשֻׁלוֹת מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ"

- ג. מצוות היום לשלוח מנות איש לרעהו, לפחות שתי מנות לאיש אחד.
- ד. משלוח מנות צריך להיות דווקא ממיני מאכל או יין, ושיהיה ראוי לאכילה מיד בלא שום תיקון או בישול.
- ה. אין יוצאים ידי חובה של מצוות משלוח מנות לא בכסף, לא בבגדים ולא בתכשיטים, אלא במיני מאכל בלבד, כאמור לעיל.

"ומתנות לאביונים"

1. מצווה שייתן אדם בפורים לפחות שתי מתנות לשני עניים, וכל הפושט יד נותנים לו. עדיף שירבה האדם לתת צדקה ומתנות לעניים ולאביונים מלהרבות בסעודת פורים ובמשלוח מנות, שאין מצווה ושמחה גדולה יותר מלשמח לב עניים, יתומים, אלמנות וגרים.
2. גם הנשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים בפורים.
3. מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים זמנם ביום ולא בלילה.

ארבע מצוות חג הפורים:

מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים, משתה

שאלות חזרה

1. לאחר קריאת המגילה בלילה הכין דביר סעודת פורים וישב לסעוד בביתו.
  - א. האם קיים דביר מצוות משתה בסעודה זו?
  - ב. נמקו את דבריכם.
2. כמה מנות צריך לתת, ולכמה אנשים, כדי לקיים מצוות "משלוח מנות" בפורים?
3. כמה מתנות צריך לתת, ולכמה אביונים, כדי לקיים מצוות "מתנות לאביונים" בפורים?

4. דינאל שלח משלוח מנות – חלה ובקבוק יין למשה. משה החזיר לו כמשלוח מנות קופסת טונה וקילו בשר בקר קפוא.
- א. מי מהם יצא ידי חובה?
- ב. נמקו את דבריכם.

עיינו בהערת הרמ"א בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרצו סעיף ח או בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיד סעיף מ או בילקוט יוסף חלק ה – מועדים, הל' סעודה ושמחת פורים סעיפים טו-טז.

5. האם מותר לבן (גבר) להתחפש לאישה וללבוש בגדי נשים? פרטו ונמקו את דבריכם.

מגילת אסתר

מבוא להלכות איסור חמץ

א. המקור בתורה לאיסור חמץ:

1. שמות פרק יב:

” (יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻמָּתָם אִתּוֹ חֵג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהוּ: (טו) שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֹהָב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבְּיִתוּ שְׂאֹר מִבְּתֵיכֶם כִּי כָל אֹכֵל חֻמֶּיךָ וּנְכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבַעִי: ... (יח) בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצַּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב: (יט) שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצָא בְּבֵתֵיכֶם כִּי כָל אֹכֵל מִחֻמָּצַת וּנְכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַדְתָּ יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֻזְרַת הָאָרֶץ: (כ) כָּל מִחֻמָּצַת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת.”

- א. **מצוות עשה** של השבתת חמץ – ”אֹהָב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבְּיִתוּ שְׂאֹר מִבְּתֵיכֶם.”
- ב. **מצוות לא תעשה** שלא ימצא חמץ – ”שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצָא בְּבֵתֵיכֶם.”
- ג. **מצוות לא תעשה** שלא לאכול שום דבר שיש בו תערובת חמץ – ”כָּל מִחֻמָּצַת לֹא תֹאכְלוּ.”

2. שמות פרק יג:

” (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֵת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים כִּי בְחֻזֶּק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֹאכַל חֻמֶּיךָ: ... (ו) שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכְלוּ מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חֵג לַה': (ז) מִצּוֹת יֹאכְלוּ אֵת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא יִרְאֶה לָּהּ חֻמֶּיךָ וְלֹא יִרְאֶה לָּהּ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלָּהּ.”

- א. **מצוות לא תעשה** – חזרה נוספת על מצוות לא תעשה – ”וְלֹא יֹאכְלוּ חֻמֶּיךָ.”
- ב. **מצוות לא תעשה** שלא יראה חמץ – ”וְלֹא יִרְאֶה לָּהּ חֻמֶּיךָ וְלֹא יִרְאֶה לָּהּ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלָּהּ.”

לסיכום יש בעניין חמץ:

מצוות עשה אחת – "תשביתו שאר מבתיכם"

וארבע מצוות לא תעשה:

- א. "שאר לא ימצא".
- ב. "ולא יראה לך חמץ".
- ג. "ולא יאכל חמץ".
- ד. "כל מחמצת לא תאכלו".

ב. טעם מצוות אכילת חמץ ואיסור אכילת חמץ

"(א) שמור את חֲדָשׁ הָאֲבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לֵה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בְחֲדָשׁ הָאֲבִיב הוּצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלֵה: ... (ג) לֹא תֹאכַל עֲלִיו חֲמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלִיו מִצּוֹת לָחֶם עֲנִי כִּי בְחֲפֹזוֹן יֵצְאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (דברים טז)

עכ"ל א"ת

1. מהו הטעם במצוות אכילת חמץ?

שאלות חשיבה

- 2. מה הדמיון בין השבתת חמץ לבין שבת? מה אנו משביתים בשבת?
- 3. "לא יראה, לא ימצא, ולא יאכל". כתבו מה נכלל בכל איסור?

פרק מז

איסור חמץ, בדיקתו, ביטולו, ביעורו ומכירתו (פרק פד)

א. כל האוכל כזית חמץ בפסח, מתחילת ליל חמישה עשר בניסן עד סוף יום האחד ועשרים בו, במזיד חייב כרת (מיתה בידי שמים).

ב. החמץ אסור אפילו בהנאה, שנאמר: **"וְלֹא יֵאָכַל חֶמֶץ"**. למדו מכך שלא יהא לך בו היתר אכילה. לכן אסור להאכיל בהמתו בחמץ, אפילו בהמת חברו אסור להאכילה בחמץ, אפילו שמצאו זרוק בחוץ, שגם זו הנאה עברו.

ג. גם המניח חמץ ברשותו אפילו שלא אכל ממנו, עובר על שני לאווים, שנאמר: א. **"וְלֹא יֵרָאָה לְךָ חֶמֶץ"**; ב. **"שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא"**.

ד. כל אדם צריך לנקות היטב את חזרי ביתו ובכל מקום בו רגילים להכניס בו חמץ.

ה. אחרי תפילת מעריב אור לי"ד בניסן בודקים לאור נר שעווה שיש בו פתילה אחת. נוטל ידיו ומברך: **"בא"י אמ"ה אקב"ו על ביעור חמץ"**.

ו. בנוסח הברכה: אין לברך **"על בדיקת חמץ"** אלא **"על ביעור חמץ"**, כי עיקר הבדיקה לצורך הביעור, והבדיקה היא רק אמצעי לביעור שהוא התכלית.

ז. אין בודקים בנר אבוקה (שיש בו כמה פתילות), שאין יכולים להכניס נר זה לחורים ולסדקים, וגם בנר כזה יחשוש לדליקה ומתוך כך לא יבדוק היטב בכל המקומות.

ח. פנס חשמלי כשר לבדיקת חמץ – ואף מברכים עליו.

- ט. קודם הבדיקה נוהגים להחביא בבית עשרה פתיתי חמץ כדי שברכתו לא תהיה לבטלה. אם לא נתן, יצא ידי חובה, כי דעתו בזמן הברכה לבער אם ימצא חמץ. ועוד שהברכה היא גם על הביעור הסופי שיעשה מחר.
- י. אסור לדבר בין הברכה לבדיקה שלא מעניין הבדיקה, ואם דיבר בדברים שלא מעניין הבדיקה, צריך לחזור ולברך. טוב שלא ידבר כלל בבדיקה כדי שיתרכז רק בה, ואם דיבר באמצע הבדיקה, לא חוזר שכבר התחיל במצווה.
- יא. אם אבד אחד הפתיתים, יש לסמוך על הביטול שיעשה לאחר הבדיקה, ואין צורך להרבות בחיפושים לאחר מכן.
- יב. בברכה אחת אפשר לבדוק כמה בתים, ואין צורך לברך שוב. יש לבדוק חמץ גם בבית הכנסת אך בלי ברכה.
- יג. סיים בדיקתו, אומר את נוסח **ביטול החמץ**: (בעברית מי שלא מבין ארמית) **"כל חמץ וכל שאור שישנו ברשותי שלא ראיתי ולא ביערתי – יבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ"**.
- יד. מצוות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו, שנאמר **"תשביתו שאר מבתיכם"**. השבתה זו היא **"ביטול החמץ"**, שיחשוב האדם שאין לו כלל חמץ ברשותו, וכל החמץ שישנו הרי הוא כעפר הארץ. בכך אינו עובר עליו יותר בבל יראה ובבל ימצא.
- טו. לפיכך למחרת הבדיקה בי"ד בניסן בבוקר אנו עושים את ביטול ואת ביעור החמץ הסופי על ידי שריפתו.
- טז. **ביטול חמץ**: בי"ד בניסן מותר לאכול חמץ עד סוף שעה רביעית – זמנית, ואחר כך שורף את כל החמץ הנשאר לו ומבטלו שנית. נוסח הביטול הפעם הוא בתוספת של המשפט: **"כל חמץ וכל שאור שישנו ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו, שבערתיו ושלא בערתיו – יבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ"**. הסיבה לשינוי בנוסח הביטול היא כי בלילה לא רצינו לסיים לאכול חמץ, ולכן מבטלים רק את מה שלא רואים. מה שאין כן – בבוקר אנו מבטלים את הכול.

יז. מי שיוצא לדרך ולא יהיה בביתו בזמן בדיקת וביעור החמץ, ימנה שליח שיעשה עבורו את הבדיקה ואת הביעור ובערב פסח יבטל את כל החמץ שיש ברשותו.

יח. "ביטול החמץ" מועיל לאנשים שאינם מתעסקים עם החמץ בכמויות גדולות במהלך השנה (כלומר, אנשים פרטיים). ואולם סוחרים שיש בידם כמויות גדולות של חמץ, אין מועיל להם הביטול, כי מאחסנים הם אותו לצורך מכירה לאחר הפסח. לכן תיקנו חכמים שסוחרים אלו יעשו **מכירת החמץ** שברשותם לגוי. גם אנשים פרטיים מוכרים חמץ.

יט. **מכירת חמץ**: בגלל הפסד ממון תיקנו שיהא אדם חותם אצל הרב על שטר הרשאה ומקנהו לרב, ובזה ממנה את הרב לשליחו למכור לגוי את כל תערובת החמץ. במוצאי פסח עובר החמץ לרשות היהודי על-פי תנאי המכירה בין הרבנות לגוי.

כ. חמץ שעבר עליו פסח ולא נמכר, אסור בהנאה. לכן יש להקפיד לקנות אחרי פסח רק מחנות המציגה אישור שמכרה את החמץ.

שאלות חזרה

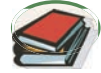
1. כיצד למדו חכמים שחמץ אסור אפילו בהנאה?
2. על אילו איסורים עובר אדם המשאיר חמץ בביתו אף שאינו אוכל ממנו?
3. מהו זמן בדיקת חמץ?
4. מדוע אין מברכים "על בדיקת חמץ"?

5. מדוע נר עם כמה פתילות כמו אבוקה פסול לבדיקת חמץ?
6. עם אלו אמצעי תאורה ניתן לבדוק את החמץ?
7. מי שדיבר בין הברכה לבדיקה לצורך הבדיקה, מה דינו?
8. מיד לאחר שהאבא סיים לברך על בדיקת חמץ, צלצלו אליו במכשיר הנייד, הוא זיהה שמדובר בענייני עבודתו, והוא השיב למצלצל. מה עליו לעשות?
9. מה צריך לעשות, אם לא מצליחים למצוא את כל עשרת הפתיתים שהחביאה אימא לצורך הבדיקה?
10. האם ברכה אחת מועילה לכמה בתיים?
11. הסבירו את המטרה ואת התכלית של "ביטול החמץ".
12. מה ההבדל בין ביטול החמץ של היום ובין ביטול חמץ של הלילה?
13. א. למי לא מועיל ביטול החמץ?
ב. נמקו תשובתכם.
14. מה תיקנו חכמים לסוחרים המחזיקים כמות גדולה של חמץ במחסן?
15. מה דין חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח ולא מכרו?

פרק מח

מבוא להלכות הכשרת כלים

העשרה

מקור דיני הכשרת כלים:

הכשרת כלי פסח נלמדת מהלכות הכשרת כלי שבלע איסור. אלעזר הכהן הדריך את בני ישראל, כאשר חזרו מהמלחמה במדיין עם שלל רב וכלים שונים שבלעו איסור, איך להכשירם. ככתוב בספר במדבר לא:

”**(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) נָקֵם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים ... (ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחַלְצוּ מֵאִתְכֶם אַנְשִׁים לְצַבָּא וַיְהִיו עַל מִדְיָן לְתַת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן: ... (ז) וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר: (ח) וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם ...: (ט) וַיָּשֻׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן ... (יא) וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשְּׁלָל וְאֵת כָּל הַמְּלָקוֹת בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה: (יב) וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַנְּשִׁי וְאֵת הַמְּלָקוֹת וְאֵת הַשְּׁלָל אֶל הַמַּחֲנֶה ... (כא) וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצֶּבָא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה: (כב) אַךְ אֵת הַזֹּהֵב וְאֵת הַכֶּסֶף אֵת הַנְּחֹשֶׁת אֵת הַבְּרֹזֶל אֵת הַבָּדִיל וְאֵת הָעֶפְרָת: (כג) כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אַךְ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא - (כלים שְׁנִלְקְחוּ מֵעוֹבְדֵי אֱלִילִים, בְּנוֹסֶף לַהֲגַעְלָה, יֵשׁ לְטָבוֹל אוֹתָם בַּמָּקוֹה) וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם”.**

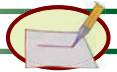
כבולעו כך פולטו

על-פי העיקרון של “כדרך בליעתו של האיסור כך דרך הוצאתו”, כתבו בתלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף עה עמוד ב:

”תנו רבנן: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן – מטבילן והן טהורין; דברים שנשתמש בהן ע”י צונן, כגון כוסות – מדיחן ומטבילן והם טהורין; דברים שנשתמש בהן ע”י חמין, כגון היורות (סירים)... – מגעילן ומטבילן והן טהורין; דברים שנשתמש בהן ע”י האור (האש), כגון השפודין... – מלבנן ומטבילן והן טהורין”.

חשוב להדגיש שהטבילה במקווה הוא רק לגבי כלים שהגיעו מגוי אבל בדיני הכשרת כלים שלנו לפסח אנו מאמצים את העיקרון "כבולעו כך פולטו" ומכשירים את הכלים בשטיפה או בהגעלה או בליבון בלבד, ולא טובלים את הכלים במקווה.

ע"כ/א"כ כ"ה

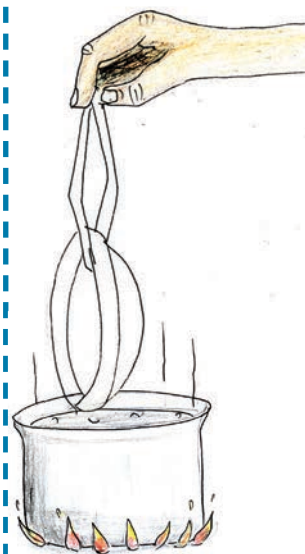

1. עיינו במקור בספר במדבר וכתבו מהיכן לומדים את דיני הכשרת כלים.
2. כתבו את הכלל להכשרה. הסבירו ופרטו.
3. "אך בְּמִי נִדְּהָ יִתְחַטָּא"; כלומר, יש לטבול במקווה לפני הכשרתו הסופית. מדוע מובא דין זה בספר במדבר?

הגעלת כלים (פרק פו)

א. הכלים אשר בהם משתמשים במשך כל השנה הם כלים ש"בלעו חמץ", ולכן אסורים בשימוש במשך ימות החג. רצוי מאוד לקנות מערכת כלים מיוחדת לפסת. ואולם מי שאין ידו משגת, יכול להכשיר את כליו הרגילים (את הכלים שאפשר להכשיר).

ב. **כלל ההכשרה: "כבולעו כך פולטו"**, כלומר, בדרך השימוש בכלי, כך מכשירים אותו. בהתאם לכלל זה ההכשרה נעשית בשלושה אופנים: 1. הגעלה, 2. ליבון, 3. הדחה במים צוננים.

1. **הגעלה** – כלים שמשמשים בהם לבישול (כגון סירים), מגעילים במים רותחים. מנקים היטב את הכלי ומכניסים אותו למים נקיים ורותחים שמעלים בועות. לאחר ההגעלה שוטפים אותו במים קרים.

מכסה הסיר – הכשרו בהגעלה כמו הסיר. סכינים ומזלגות – הכשרם על ידי עירווי מים רותחים או בהגעלה בכלי שני משום שתשישם הוא בדרך כלל בכלי שני.

2. **ליבון** – נועד לכלים שמשמשים בהם לאפייה או לצלייה כמו שיפודים. יש צורך להניח את הכלי על האש עד שיאדים ויתז ניצוצות, ויש מקלים אם נתלבן עד שקש נשרף עליו מבחוץ. ואולם נוהגים להחמיר כדעה הראשונה.

3. **הדחה במים צוננים** – כלים שלא השתמשו בהם בחמין מעולם, הכשרם על ידי שטיפה במים צוננים.
- ג. **כלי פלסטיק** וניילון לסוגיהם – מיוצרים מנפט, לכן דינם ככלי מתכות, ואפשר להכשירם בהגעלה, כי הם בולעים ופולטים. (בתנאי שהם יעמדו בום המים).
- ד. **כלי חרס** – אין אפשרות להכשירם, כי חרס בולע ואינו פולט. כלי פורצלן דינם כדין כלי חרס.
- ה. **כלי זכוכית** שנויים במחלוקת:
- לפי מנהג קהילות בני ספרד:** אין הם בולעים כלל. לפיכך אינם צריכים שום הכשר, ודי להם בשטיפה.
- לפי מנהג קהילות בני אשכנז:** כלי זכוכית מיוצרים מחול, לכן דינם ככלי חרס הבולעים ואינם פולטים. לפיכך אין דרך להכשירם.
- ו. **כלי דורלקס ופיירקס** – מיוצרים מן החול ודינם כדין כלי זכוכית.
- ז. מחבת: **למנהג בני ספרד:** בהגעלה, **למנהג בני אשכנז:** מצריכים ליבון.
- ח. **פִּלְטָה חשמלית** – מנקים אותה היטב ומדליקים אותה כשעה, ורצוי לצפותה בנייר כסף.
- ט. **תנור** – מנקים אותו היטב ומדליקים על חום גבוה כשעה.
- י. **תבניות של תנור** או סיר של עוגה, דרכם לבלוע באש. לכן צריכים ליבון כדי להכשירם, אולם בליבון התבנית והסיר יתעקמו או ייהרסו. לפיכך אין דרך להכשירם. היום יש תבניות חד-פעמיות או שיקנה תבניות חדשות לפסח.
- יא. **שולחנות** שאוכלים עליהם ישירות במהלך השנה, יערה עליהם מים רותחים, מחשש שבלעו על ידי מרק שנשפך עליהם. ואולם אם רגילים לאכול עליהם במפה, אין צריכים הכשרה, ודי בניקוי רגיל ובכיסויים במפה בפסח.
- יב. **מקרר** היות שאינו בולע בחום כלל, יש להכשירו על ידי ניקיון יסודי, שלא יישארו בו פירווי חמץ ובשטיפה רגילה.

יג. כלי השתייה שברור לו שלא השתמשו בהם בחמין, אינם צריכים הגעלה כלל, ודי להם בשטיפה ובניקיון רגיל.
 יד. כל כלי השתייה שרוב תשמישם בצוננים, די להם בניקיון ובשטיפה בצוננים, כי הולכים לפי רוב התשמיש, גם אם השתמשו בו בחמין כמה פעמים. ויש המחמירים במקרה כזה להגעיל.

שאלות חזרה

1. הסבירו את הכלל שעל פיו מכשירים כלים בפסח?
2. כיצד מכשירים כלים מפלסטיק? נמקו את דבריכם.
3. כיצד מכשירים מחבת לפי העדות השונות ומדוע?
4. העתיקו את הטבלה וסמנו ב* את צורת ההכשרה במקום הנכון.

שולחן	כלי חרס	שיפוד	פלטה של שבת	תנור	מקרר	סכין ומזלג	כלי זכוכית	סירים	סוג הכלי צורת ההכשרה
									הגעלה
									ליבון
									הדחה במים
									עירוני במים רותחים
									אין תקנה
									דרך אחרת, פרט.

פרק נ

הלכות ערב פסח (פרק פז)

מצה שמורה

מצה שמורה היא מצה שנאפתה מחיטים השמורות ממגע מים משעת הקצירה.

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פז סעיפים ב, ד-ה וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. מדוע נוהגים הבכורים להתענות בערב פסח?
2. א. כיצד נוהגים היום אנשים כדי לפטור עצמם מהתענית?
ב. איך זה מועיל?
3. בדקו ביומן וכתבו מתי סוף זמן אכילת חמץ השנה בערב פסח.
4. כתבו כיצד נוהגים בביתכם לשרוף את החמץ בערב פסח? (פרטו מתי ואיך).
5. מדוע אסור לאכול מצה בערב פסח?

6. האם מותר לאכול מצה עשירה (מצה הנילושה במי פירות) בערב פסח? ומדוע?

7. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר.

תאריך	יד ניסן				יז ניסן			כא ניסן	כב ניסן
יום טוב או חול מועד חג									איסרו חג
מספר ימי החג	1							7	
האירוע	שחיטת קרבן פסח מחצות וחצי							קריעת ים סוף	

פרק נא

ליל הסדר (פרק פח)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פח סעיפים
א-יג וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. הסבירו מהי מצוות "סיפור יציאת מצרים".
2. מה מטרת כל סדר ליל פסח?
3. אילו מצוות מסדר פסח אנו עושים בהסבה?
4. על איזה צד יש להיסב?
5. האם גם נשים צריכות להיסב?
6. מדוע נשים חייבות בשתיית ארבע כוסות?

7. מה דינו של מי שחולה גמור ויין מזיק לו?

'דבר שטיבולו במשקה'

האוכל דבר שטבול במשקה כשהוא רטוב, כגון פרות שנשטפו במים או בסקווית הטבול בחלב וכדומה, צריך ליטול ידיו בלא ברכה, ואפילו שאין ידיו נוגעות במקום המשקה. והמשקים לעניין זה הם:

8. מתי בליל הסדר נוטלים אנו על דבר שטיבולו במשקה?

9. ב"כרפס" יש רמז לשעבוד ישראל. לכן אנו אוכלים אותו בליל הסדר. מהו הרמז?

10. הסבירו ופרטו מה עושים כשמגיעים ל"יחץ"?

11. כתבו במחברתכם רק את המושגים הקשורים לליל הסדר מתוך המושגים בתרמילון והסבירו ארבעה מתוכם:

תרמילון:

ארבע כוסות, ארבעת המינים, ארבע קושיות, כרפס, סיפור יציאת מצרים, היסבה, אושפיזין, אפיקומן, לחם עוני, שמן זית, ארבע פרשיות, ספק ברכות להקל, הלל, סכך, צלתה מרובה מחמתה

**עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פח סעיפים יט,
כא-כו, כט-ל, לג, לז וענו על השאלות האלה:**

שאלות חזרה

1. כתבו את המחלוקות שיש בין קהילות ספרד לקהילות אשכנז בעניין ברכת "הגפן" על ארבע כוסות המצווה בליל הסדר.
2. אילו ברכות אנו מברכים על המצה?
3. כמה כזיתים יש לאכול מן המצה כשמגיע ל"מוציא מצה"?
4. מדוע אוכלים שני כזיתים?
5. כיצד ינהג מי שקשה לו לאכול מצה יבשה?
6. מהו הזמן הראוי לאכילת מצה?

**עיינו בהגדה של פסח, וכתבו באילו מקומות במהלך ליל
הסדר אנו שותים את ארבע הכוסות?**

**עיינו בהגדה של פסח, וכתבו כמה פעמים יש חובה לאכול
מצה בליל הסדר. כתבו מתי בכל פעם, ומדוע?**

שאלות חשיבה

1. "כולנו חכמים וכולנו נבונים עלינו לספר ביציאת מצרים". מדוע? מה מטרת הסיפור של החכמים?
2. מנה פעולות מיוחדות שאנו עושים בליל הסדר, שאין מקובל לעשות אותם בערב שבת. מדוע? מה מטרת הפעולות הללו בליל הסדר?
3. כתוב אילו פעולות מיוחדות נהוג לעשות בליל הסדר במשפחתך כדי לעורר ענין.

פרק נב

דיני תפילות החג (פרק פט)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פט סעיפים א-ג, ה, ו וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. כתבו ממתי מפסיקים להזכיר את הגשם? פרטו לפי המנהגים השונים.
2. עיינו במחזור של החג וכתבו היכן אנו אומרים תפילת "יעלה ויבוא". (פרטו באיזו ברכה.)
3. מה דינו של מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" באחת מתפילות החג: שחרית, מנחה וערבית?
4. מדוע אומרים את הלל בדילוג בימי חול המועד? כתבו שני טעמים.

מבוא למצוות ספירת העומר

העשרה

מקור המצווה:

1. " (ט) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (י) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: (יא) וְהִנִּיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' לְרִצְוֹנְכֶם מִמִּתְחַרַּת הַשָּׁבֶת יְנִיפְנֻהּ הַכֹּהֵן: (יב) וְעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַנִּיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תְּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֵלֶה לַה': (יג) וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֵנִים סֶלֶת בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן אִשָּׁה לַה' רֵיחַ נִיחַח וְנִסְכָּה יַיִן רְבִיעֵת תִּהְיֶינָּה: ... (טו) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּתְחַרַּת הַשָּׁבֶת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תִּהְיֶינָה: ". (ויקרא כג)

טעם הבאת העומר

2. "אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח – מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות".
(תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א)

אופן המצווה וזמן המצווה

3. "עומר זה מן השעורים היה בא, ודבר זה הלכה ממש רבינו, וכיצד היה נעשה?
מערב יום טוב יוצאין שלוחי בית דין ועושין אותו כריכות במחובר לקרקע, כדי שיהיה נוח לקצור, כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות, כדי שיהיה נקצר בעסק גדול, וקוצרין שלש סאין שעורין בשלשה אנשים, ובשלש קופות, ובשלשה מגלות, כיון שחשכה, אומר להם הקוצר לכל העומדים שם: בא השמש?
אומרין לו: הין, בא השמש? אומרין לו: הין, בא השמש? אומרין לו: הין ...

פרק נד

בין פסח לעצרת (פרק צ)

הלכות ספירת העומר

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צ סעיפים ג-ו

וענו על השאלות האלה:

1. מדוע מונים דווקא בלילה?
2. אם חברכם שואל אתכם בזמן בין השמשות כמה ימים היום לספירת העומר.
  - א. כיצד עליכם להשיב לו?
  - ב. נמקו את דבריכם.
3. משה הזכיר לעמוס כי היום ל"ג בעומר, ואל לו לומר תחנון בתפילה.
  - א. האם עמוס יכול להמשיך לספור?
  - ב. נמקו את דבריכם.
4. מי ששכח לספור ספירת העומר בתפילת ערבית, מה עליו לעשות?
5. מי ששכח ולא ספר כלל בלילה, מה עליו לעשות?
6. בתפילת ערבית גילה יוסי כי אתמול ספר מספר לא נכון. כיצד עליו לנהוג?

עיינו בסידור בנוסח ספרד ובסידור בנוסח אשכנז ומצאו את

ההבדל בנוסח הספירה.

מנהגי אבלות בימי הספירה

- "אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם רבי מאיר ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת".
(תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב)

- א. נוהגים שלא לישא אישה עד יום ל"ג בעומר משום שפסקו למות רק ביום ל"ד בעומר, ובני קהילות אשכנז נוהגים להתיר נישואים ביום ל"ג בעומר בלבד.
- ב. כמו כן נוהגים שלא להסתפר עד יום ל"ד בבוקר, ויש הנוהגים להסתפר ביום ל"ג בעומר משום שסוברים שביום זה פסקו מלמות. יש עוד מנהגים שונים בעניין זה, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

ל"ג בעומר

- ג. יום ל"ג בעומר הוא יום ההילולא של רבי שמעון בר-יוחאי, ומשום שציווה רשב"י לנהוג שמחה ביום זה, מרבים בשמחה, ואין אומרים בו תחנון וכן בתפילת מנחה שלפניו.
- ד. נהגו ילדי ישראל לערוך שמחה של תורה סביב מדורות ביום זה.

שאלות חזרה

1. כתבו כמה מנהגי אבלות הנוהגים בימים אלו.
2. באילו תאריכים אין נוהגים לשאת נשים? פרטו לפי המנהגים השונים.

3. כיצד נוהגים בביתכם בעניין גילוח ותספורת בימים אלו?

4. מה מיוחד ביום ל"ג בעומר?

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צ סעיפים י-יא וענו

על השאלות האלה:

5. מדוע שמחים ביום ל"ג בעומר?

6. הסבירו מהו יום פסח שני.

7. מה נוהגים ביום זה?

יום העצמאות – ה' באייר ויום ירושלים – כ"ח באייר

- מאז שקבעו את פורים ואחר כך חנוכה לא נקבע שום יום בלוח השנה בו יש לומר הלל. יום הכרזת מדינת ישראל היה ביום ששי, ה' באייר תש"ח. היישוב היהודי בארץ היה קטן מאד, הייתה מלחמה קשה, ולבסוף קמה מדינת ישראל ועם ישראל שב לארצו לאחר שנות גלות ארוכות. הרבנות הראשית לישראל בראשות הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל והרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, קבעו לומר הלל בכל שנה בה' באייר על הניסים המיוחדים הללו.

- לאחר 19 שנה מאז הקמת מדינת ישראל, אויבי מדינת ישראל בקשו שוב להשמיד את מדינת ישראל. הם פתחו במלחמה, ולאחר ששה ימי לחימה בלבד, עם ישראל ניצח את האויבים, וירושלים העתיקה שבה אלינו שוב. הרבנות הראשית לישראל בראשות הרב יצחק ניסים והרב איסר יהודה אונטרמן, קבעו לומר הלל על הנס המופלא הזה. ימי הנס הללו עיקרם בתפילה והודאה לה' וסיפור ניסי ההצלה והישועה, ושיבתנו לארץ – "טוב להודות לה', להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות".

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צ סעיף יב וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. על אילו ימים מדבר הרב חיים דוד הלוי באומרו שבתקופתנו ה' מזכנו והופך ימי הספירה מאבל לימים טובים?
2. על מה אנו מודים לה' בימים אלו?
3. מה אנו מתפללים על העתיד לבוא בימי הודאה אלו?
4. ספרו כיצד נוהגים בקהילתך לחוג את יום העצמאות ואת יום ירושלים.

שאלת חקר

חפשו בספרים, שאלו אנשים מבוגרים, ובקשו מהם שיספרו לכם על תחושותיהם והרגשתם בעקבות הניסים והנפלאות במלחמת ששת הימים.

פרק נה

דיני ראש חודש ומנהגיו (פרק פא)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פא סעיפים ו, ח-ט, טו-יח וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. מה היו נוהגים לעשות כדי לציין ולחוג את יום ראש חודש?
2. איזו תפילה מוסיפים בברכת המזון בראש חודש?
3. כיצד ינהג מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון בראש חודש?
4. מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בראש חודש בשחרית או במנחה חוזר ומתפלל, אך מי ששכח בערבית אינו חוזר ומברך. מדוע?
5. מדוע יש שאינם נוהגים לברך על ההלל בראש חודש?
6. מדוע יש לומר את ההלל בעמידה?

מבוא למצוות ציצית

העשרה

1. המקור בתורה:

”(לז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (לח) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: (לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: (מ) לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: (מא) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:” (במדבר טו)

2. טעם המצווה:

א. ”שורש המצווה נגלה בכתוב, שהיא למען נזכור כל מצוות השם תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזכרון כמו נושא חותם אדוניו קבוע (הציצית מציינת שאנו עבדי ה') בכסותו אשר יכסה בו תמיד ועיניו ולבו עליו כל היום, וזהו שנאמר בו בכתוב [במדבר טו, לט], וזכרתם את כל מצות ה'. ואמרו זכרונם לברכה [תנחומא קרח יב], כי מלת ציצית תרמוז לתרו"ג מצוות עם צירוף שמונה חוטין שבציצית וחמשה קשרין שבו (ציצית בגימטריה 600 + 8 חוטין + 5 קשרים = 613 כנגד תרו"ג מצוות)”. (ספר החינוך מצווה שפו)

ב. ”אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות, אינו חייב בציצית. וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום, **כדי שיזכור המצווה בכל רגע**. וע"כ יש בו חמשה קשרים, כנגד ה' חומשי תורה, וארבע כנפים, שבכל צד שיפנה יזכור...”. (שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן כד סעיף א)

3. מעלת המצווה:

מספרים על הגאון מווילנא, רבי אליהו זצ"ל, שכאשר באו תלמידיו לבקרו לפני פטירתו, התפרץ בבכי רב. כששאלוהו תלמידיו מה לך כי תבכה, הרי עסקת בתורה יומם ולילה, ואין ספק כי לאחר אריכות ימים יקבלוך בשמים בכבוד מלכים, ומה פשר הבכי?

נטל הרב טליתו בידו ואמר להם: העולם הזה יקר מאוד, כי בסכום מועט יכול אדם לקנות טלית ולקיים מצווה השקולה כנגד כל המצוות בכל רגע ורגע, ובעוד ימים מועטים נפרד אני מהעולם הזה ולא אוכל לקיים מצוות, ועל אלה אני בוכה ועיני יורדה מים.

4. חייל בעבא ה':

הקב"ה ציווה אותנו ללבוש בגדים מיוחדים שלא נועדו לחמם או לכסות כמו כל בגד אחר, אלא בגדים שהם כמו מדים ייצוגיים. כדי שאנחנו נרגיש ושהכול ידעו שאנו עמו של הקב"ה וזה הוא לבושנו המיוחד. חייל שגאה בשרותו ביחידה המובחרת ובמדים המיוחדים שלהם, לא יהיה מוכן לוותר על הבגדים האלו, וכך גם אנחנו צריכים להרגיש.

המדים הללו אותם לובשים כל היום, נועדו להזכיר לנו מי אנו, באלו מצוות/משימות אנו חייבים כעם, כפרטים, ולכן גם כשקצת חם, בשעת משחק, בבית ובמקומות אחרים, לא להוריד את הציצית, את המדים המיוחדים הללו.

1. הסבירו את טעם המצווה לפי הסברו של ספר החינוך על-פי דברי המדרש.
2. מדוע יש לשים טלית קטן כל היום לפי השולחן ערוך?
3. מדוע בכה הגר"א לפני פטירתו?

פרק נו

הלכות ציצית (פרק ט)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק ט סעיפים ב, ד,
כו-כח וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. כתבו איזה בגד חייב בציצית:
  - א. בגד שאין לו ארבע כנפות.
  - ב. בגד שיש לו יותר מארבע כנפות.
  - ג. בגד עם כנפות מעוגלות.
2. שילה קנה גופייה שהיא גם טלית קטן. אחיו מאיר טען כי טלית זו פסולה. התוכלו לציין דברים הפוסלים גופייה זו מלהיות ציצית כשרה?
3. מאיזה גיל ראוי ונכון לחנך ילדים להתעטף בטלית ומדוע?
4. מהי המטרה של לבישת הציצית לאורך כל היום?

הכנות לתפילת שמונה עשרה (פרק טו)

מבוא

תכלית התפילה - קרבה לה' ודבקות בו

התפילה ניתנה לאדם כדי שה' יתן לו את מבוקשו. אכן חלק ניכר מהתפילה מורכב מבקשות בכל תחומי החיים. לפי מבט זה, לכאורה, התפילה מהווה אמצעי לקבלת תועלת ממרום. חשוב להדגיש שלמרות שיש מן האמת במבט זה, אין זו כל האמת.

הפסוק: "לעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, ג), הוא המקור בתורה למצות תפילה, וכך ביארו חז"ל את הפסוק: "איזוהי עבודה שבלב - זו תפילה". תמצית עבודת ה' גנוזה בתפילה. קרבת ה' ודבקות בו הן מטרות התפילה. אין סתירה בין ריבוי הבקשות על מחסורנו לבין מעלתה המרוממת של התפילה. צורכי הגוף והנפש שלנו ותפילותינו עליהם, הם האמצעי עבורנו להגיע לתכלית האמיתית - **קרבה אל ה'.**

השאיפה, שהטביע הבורא באדם לחתור לרווחה גשמית ורוחנית, דוחפת את האדם לפנות אל ה' בתפילה.

התפילה, אם כן, נוסדה עבור האדם, למען יתקרב הוא אל הבורא.

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק טו סעיפים כג,

כה-כט וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. הסבירו כיצד מקיימים אנו את הכלל: "לא יעמוד אדם להתפלל אלא באימה והכנעה, ומתוך שמחה" בתפילות ערבית, שחרית ומנחה.
2. מדוע יש איסור להחזיק דברים מסוימים בזמן התפילה?

3. א. האם כלל זה נכון גם לגבי החזקת סידור?
 ב. נמקו את דבריכם.

4. רשמו במחברת את הדברים שצריך לעשות לפני תפילה מתוך רשימת הדברים שלפניכם:

- יחשוב כאילו שכונה כנגדו.
- יסיר המחשבות המטרידות אותו.
- יחשוב בדברים המכניעים את הלב.
- יחשוב בדברים המביאים לקלות ראש.
- יחשוב על עסקיו.
- יחשוב עד כמה מרומם הוא האל ועד כמה שפל האדם.
- יסיר כל תענוגי העולם מלבו.

5. התפילה היא במקום קורבן. השליחו את הטבלה בפעולות הנדרשות לתפילה כפי שנדרשות לקורבן.

תפילה	קורבן
	יש להקריב אותו בכוונה, ואסור לחשוב שום מחשבה אחרת, כי מחשבה פוסלת את הקורבן.
	מקריבים קורבן בעמידה.
	יש לכהן בגדי כהונה לצורך הקורבנות.

6. מה צריך אדם לכוון בשעת התפילה?
7. מדוע הקפידו חז"ל על כוונה בברכה הראשונה "ברכת האבות" יותר מבשאר הברכות?
8. מי שלא הצליח לכוון אפילו בברכת "האבות", מה עליו לעשות? (פרטו, מעיקר הדין ומה נוהגים היום.)

פרק נט

תפילת שמונה עשרה (פרק טז)

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק טז וענו על

השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. מדוע תפילת העמידה נקראת תפילת שמונה עשרה?
2. עיינו בסידור בתפילת העמידה וחלקו את ברכות העמידה לפי חטיבות שונות.
  3. א. מהי הברכה שנתקנה מאוחר יותר?
ב. מי תיקן אותה ומתי?
  4. א. באילו ברכות אנו כורעים?
ב. כיצד יש לכרוע בברכות אלו?
  5. א. באיזו מילה יש לכרוע?
ב. באיזו מילה יש לזקוף?

מבוא

מגילת רות

1. למה נקרא שמה רות?

"דאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמה רות? שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות ... זו רות המואביה שלא יצאת מן העולם עד שראתה שלמה (המלך), וכן הוא אומר: 'וישם כסא לאם המלך' זו רות המואביה שהיתה אמה של מלכות".

(ילקוט שמעוני רות רמז תקצו)

2 מפני מה נהגו קהילות ישראל לקרוא מגילת רות בחג שבועות?

- א. ללמדך שהתורה נקנית בייסורים ובעוני.
  - ב. מפני שכתוב במגילה עניין קציר שעורים, ושבועות הוא זמן הקציר.
  - ג. בגלל ייחוסו של דוד המלך שבא מרות המואבייה ונפטר ביום זה.
  - ד. התורה היא תורת חסד מתחילתה ועד סופה, ומגילת רות היא מגילה של גמילות חסדים.
  - ה. כניסת רות המואבייה תחת כנפי השכינה דומה לכניסת ישראל שנכנסו תחת כנפי השכינה במתן תורה.
  - ו. במגילה אנו מגלים את גדולת התורה ואת יחסה לזרים הבאים להצטרף לעם ישראל בלב שלם.
- (על-פי מקור חיים השלם פרק קצו סעיף יג)

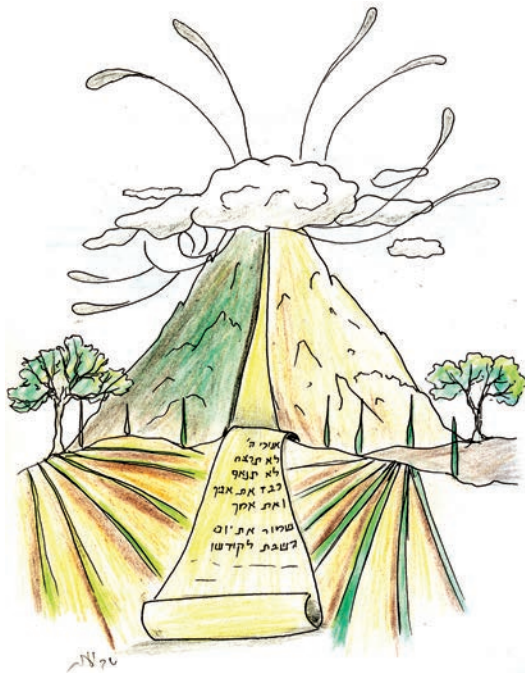
עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צא סעיפים א-ה,
ח-ט וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. מאחרים תפילת ערבית בליל שבועות כדי לקיים את הפסוק: "שבע שבתות תמימות".
  - א. במה עוסק הפסוק?
  - ב. הסבירו את הפסוק וכתבו מדוע לאחר את התפילה?
2. א. מדוע נוהגים להיות ערים כל ליל חג שבועות ולעסוק בלימוד התורה?
  - ב. מה אתם מתכוונים ללמוד בחג שבועות?
3. כתבו את הטעמים ללימוד בספר תהלים ובמגילת רות בחג השבועות.
4. הסבירו מהו "אסרו חג".
5. מדוע אין אומרים תחנון מראש חודש סיוון עד ח' בו שהוא אסרו חג או עד י"ג בו לפי קהילות בני ספרד?

הלכות צדקה (פרק קכח)

מתן בستر:

- בגמרא מסופר כי בשכנותו של מר עוקבא גר עני אחד. מר עוקבא היה רגיל להניח לו כל יום ארבעה זוזים בחור הדלת. יום אחד אמר העני: אלך ואראה מי הצדיק הנותן לי מדי יום צדקה. באותו היום התעכב מר עוקבא בבית המדרש. באה אשתו לקראתו, ונתנו יחדיו את הצדקה לעני. כיוון שהרגיש בכך העני, יצא לראות מיהם הנותנים. ברחו מפניו מר עוקבא ואשתו על מנת להסתתר מהעני נכנסו לתנור שהאש שבו הייתה גרופה, אך עדיין חם היה. ראתה אשתו של מר עוקבא שרגליו נשרפות מחמת החום. אמרה לו: הרם רגליך והנח על רגליי, שאני איני נכווית. הצטער מר עוקבא שרק לאשתו אירע נס זה. אמרה לו אשתו: אני מצויה בתוך ביתי, וכשבאים העניים אני מיד מאכילה אותם ולא נותנת להם כסף שיקנו בו דבר מה לאכול. על כן קרובה הנאתם מן הצדקה שלי יותר מן הכספים שמקבלים ממך. שואלת הגמרא: מדוע עשו כן והסתתרו בתנור חם? ומבארת: מפני הדרכתו של רבי שמעון בר יוחאי: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים". (על-פי תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סז עמוד ב)

להיזהר במצוות צדקה:

- "חייבין אנו להזהר במצוות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו, שנאמר: 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה' ... ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר: 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'. לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגרם בשביל הצדקה שנאמר: 'והיה מעשה הצדקה שלום', כל המרחם מרחמין עליו ... **כל המעלים עיניו מן הצדקה הרי זה ... נקרא רשע ... ונקרא חוטא ...**" (רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכות א-ג)

1. מהם המסרים שהנכם לומדים מהסיפור של מר עוקבא ואשתו?
2. מדוע יש להקפיד באופן מיוחד על מצוות צדקה יותר משאר מצוות עשה שבתורה?
3. כיצד נקרא אדם המתעלם מעני ואינו נותן לו צדקה?
4. הסבירו את הפסוק במשלי (יא, ד): "לא יזעיל הון ביום עֲבָרָה, וצְדָקָה תִצְלֵל מִמָּוֶת".

עיינו בקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קכח סעיפים א-ג, ז וענו על השאלות האלה:

שאלות חזרה

1. מי שכרו גדול יותר, הנותן צדקה או המשכנע אחרים לתת צדקה?
2. מהי הדרך לקיים מצוות צדקה בצורה המעולה ביותר?
  - א. הנותן סכום גבוה לעני.
  - ב. הנותן מתנה או מלווה לישראל שמטה ידו כדי שלא יצטרך לבריות.
  - ג. הנותן צדקה לעני.
3. מי חייב לתת צדקה?
  - א. גברים בלבד.
  - ב. עשירים בלבד.
  - ג. כל אדם אפילו עני נותן כמה שנותנים לו.
4. כתבו על מעשי צדקה שלכם או של אחרים.

שאלות חשיבה

5. מדוע גם עני חייב לתת צדקה כמה שהוא קיבל?
6. כתבו מה פירוש הפסוק בתהלים יז, טו: "אֲנִי בְצַדֵּק אֶחְזֶה פְּנִיָּה".
  - א. כתבו מה פירוש הפסוק בתהלים יז, טו: "אֲנִי בְצַדֵּק אֶחְזֶה פְּנִיָּה".
  - ב. איך למדו מפסוק זה לתת צדקה לפני תפילה?
7. כשהעני לא יודע ממי קבל והעשיר אינו יודע למי נתן זה נקרא מתן בסתר. אז היא מצות צדקה כתקנה. כתבו מדוע דוקא באופן זה?

הלכות ביקור חולים (פרק קמד)

- א. מצוה לבקר את החולה. אולם לחולה קשה לעיתים לקבל מבקרים, והוא אף אינו מעוניין שהכל ידעו על מחלתו. לכן בשלושת הימים הראשונים, רק משפחה וקרובים מבקרים. אם חולה יותר משלושה ימים, אז הכל יכולים לבקר.
- ב. מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, ולא נכנסו חכמים לבקרו. נכנס ר' עקיבא לבקרו, ניקה את הבית ואוורר אותו, ואז התרפא התלמיד. "אמר לו: רבי החייתני!". יצא רבי עקיבא ודרש: כל מי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים, וכל המבקר צריך לבקש עליו רחמים.
- ג. **עיקר מצוות ביקור חולים כדי לטפל בצורכי החולה ולהתפלל עליו,** ואין יוצאים ידי חובה בשיחת טלפון.
- ד. כשיבקש עליו רחמים, יכלול אותו בתוך חולי ישראל, ובשבת מוסיף "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא", ואם החולה בסכנה, יערכו תפילות במניין לרפואתו.
- ה. יש מצבים בהם חולה מתקשה לדבר, לא נעים לו שאחרים יראו אותו במצבו. לכן לפני שמבקרים חבר חולה, כדאי לברר קודם אם זה זמן טוב לבקרו, אם הביקור אינו מקשה ואינו מכביד על החולה, אם הוא מעוניין שיבקרו אותו. גם בעת הביקור יש להיות זהירים וחכמים ולבדוק כל העת אם זה בסדר מבחינת החולה, ולוודא שהמבקרים אינם מפריעים לו. אם רואים שלחולה קשה, הוא עייף ורוצה לישון, אז יש להניח לו.

העתיקו את התשובה הנכונה במחברת.

1. מתי נכנסים קרובים ומתי נכנסים רחוקים לבקר החולה?
  - א. כולם נכנסים לאחר שלושה ימים.
  - ב. הקרובים והחברים מיד, והרחוקים לאחר שלושה ימים.
  - ג. הקרובים והרחוקים לאחר שלושה ימים והחברים מיד.

2. מה הביא את ר' עקיבא לקבוע שכל מי שלא מבקר את החולה – כאילו שופך דם?
  - א. המעשה על חוני המעגל.
  - ב. המעשה על תלמידו שחלה ולא נכנסו חבריו לבקרו עד שבא ר' עקיבא לבקרו.
  - ג. המעשה על רבי חנינא בן דוסא.

3. מהו עיקר המצווה של ביקור חולים?
  - א. לדבר ולצחוק עם החולה.
  - ב. לטפל בצרכיו ולהתפלל עליו.
  - ג. לשמוע מה עבר עליו.

4. מה מוסיפים בשבת בתפילה על החולה?
  - א. על ישראל ועל רבנן.
  - ב. שבת היום.
  - ג. שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא.

5. **עיינו בסיפור על רבי עקיבא שביקר את תלמידו, והשיבו מה הביא את ר' עקיבא לקבוע שכל מי שאינו מבקר את החולה – כאילו שופך דם?**

6. חבר שוכב חולה בבית. המחלה והתרופות מחלישים אותו מאד. חבריו רצו להיות איתו כל הזמן, אך הוא אמר שאינו רוצה. החברים אמרו לו שזו מצות ביקור חולים והוא אינו יכול למנוע מהם לבקר אותו.

א. מי צודק – החולה או החברים?

ב. נמקו דבריכם.

7. כתבו כיצד אתם נוהגים בכיתה כשיש לא עלינו חבר חולה? האם יש מי שאחראי לדאוג שחברים ילכו לבקר אותו, להביא לו את מטלות שיעורי הבית ולעזור לו להשלים חומר לימודי?

שאלת חקר

8. מסופר על תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה. כיצד הסיפור על רבי עקיבא ותלמידו החולה מדגים זאת?

תשעה באב ושאר תעניות (פרק צו)

מבוא

- שנו רבותינו: מי שלא ראה את ירושלים בתפארתה, לא ראה כרך נחמד מעולם, ומי שלא ראה בית המקדש בבניינו – לא ראה בניין מפואר מעולם.
(תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נא עמוד ב)
- "מקדש ראשון מפני מה חרב?
מפני שלשה דברים שהיו בו: **עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים**, אבל מקדש שני שהיו עסוקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים – מפני שהיתה בו שנאת חנם. **ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עברות: עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים**".
(תלמוד בבלי מסכת יומא דף ט עמוד ב)

ארבע תעניות ציבור

- א. יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות, ויהי זה זיכרון למעשינו הרעים.
- ב. המטרה של הצומות היא לא עצם העובדה שאנו לא אוכלים ולא שותים, אלא הזדמנות במשך ימים אלו לא להשקיע בצורכי הגוף, אלא לעצור ולהתבונן על המעשים שלנו. כיצד אנו יכולים לשפרם? ואלו הם:
- ג. **ג' בתשרי** – שבו נהרג גדליה בן אחיקם, המנהיג היהודי האחרון בארץ ישראל לאחר חורבן בית המקדש הראשון. אחרי מותו גלו שארית ישראל מארצם. (ראה בספר מלכים ב כה, א-ב.)
- עשרה בטבת** – ביום זה החל המצור על ירושלים על ידי נבוכדנאצר מלך בבל לפני חורבן בית המקדש הראשון. (ראה בספר מלכים ב כה, א-ג.)

י"ז בתמוז – אירעו בו חמישה דברים:

1. נשתברו הלוחות לאחר חטא העגל.
2. בטל קורבן התמיד מבית המקדש ראשון.
3. הובקעה חומת ירושלים בימי בית המקדש השני.
4. שרף אפוסטטמוס הרשע את התורה.
5. הועמד צלם בהיכל המקדש.

ט' באב – אירעו בו ארבעה דברים:

1. נגזר על ישראל במדבר שלא ייכנסו לארץ לאחר חטא המרגלים.
2. נשרפו שני בתי המקדש – הראשון והשני.
3. נלכדה עיר גדולה, והיו בה רבבות מישראל, והיה להם מלך שדימו כל ישראל שהוא המשיח ושמו היה בר כוכבא, ושם העיר ביתר. נהרגו כולם, והייתה צרה כמו חורבן הבית.
4. בו ביום חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים את הכתוב "צִיֹּן שָׁדָה תִּהְיֶה" (מיכה ג יב).
- ד. כולם חייבים להתענות בארבעה צומות אלו, ואסור לפרוץ גדר.

• **ההבדלים שבין צום ט' באב ויום הכיפורים לבין שאר הצומות:**

1. צום יום הכיפורים וצום ט' באב הם היחידים המתחילים מהערב (צאת הכוכבים) ועד הערב למחרת (צאת הכוכבים). שאר הצומות האחרים מתחילים בבוקר ומסתיימים בערב (מעלות השחר עד צאת הכוכבים).
2. בשבת שלפני הצום מכריז שליח הציבור את זמנו של הצום, חוץ מט' באב ויום הכיפורים שהם מפורסמים ביותר.
3. שאר הצומות אסורים באכילה ובשתייה בלבד, אך ט' באב ויום הכיפורים אסורים בחמישה דברים אשר יפורטו בהמשך.

ימי בין המיצרים

- ה. בעת חורבן בית שני בי"ז בתמוז הובקעה העיר, ובט' באב נשרף בית המקדש, מה שהביא לחורבנו המדיני המוחלט של עם ישראל. הימים שבין י"ז בתמוז לט' באב נקראים "ימי בין המיצרים".

טבלת סיכום צומות

שם הצום	תאריך	הסיבה או האירוע	מקור הציווי
יום הכיפורים	י' בתשרי	יום הדין, יום תשובה וכפרה	התורה (ויקרא כג, כז)
עשרה בטבת	י' בטבת	החל המצור על ירושלים בבית ראשון על ידי נבוכדנאצר.	הנביאים (זכריה ח, יט)
שבעה עשר בתמוז	י"ז בתמוז	אירעו חמישה דברים: * נשתברו הלוחות. * בוטל קורבן התמיד. * הובקעה העיר בבית שני (בבית ראשון הובקעה העיר בט' תמוז). * שרף אפוסטומוס הרשע את התורה. * הועמד צלם בהיכל.	הנביאים (זכריה ח, יט)
תשעה באב	ט' באב	* נגזר על ישראל במדבר שלא ייכנסו לארץ לאחר חטא המרגלים. * חרבו שני בתי המקדש. * נלכדה העיר ביתר בבית שני. * חרש טורנוסרופוס הרשע את הר הבית.	הנביאים (זכריה ח, יט)
צום גדליה	ג' בתשרי	על הריגתו של גדליה בן אחיקם, מנהיג היהודים לאחר חורבן בית ראשון	הנביאים (זכריה ח, יט)
תענית אסתר	י"ג אדר	אסתר צוותה לצום עליה בעת שנכנסה למלך אחשוורוש לבקש להציל את ישראל מגזרת המן.	מנהג ישראל
תענית בכורות	י"ד בניסן	הצלה של בכורי ישראל ממכת בכורות	הגאונים

1. מהי מטרתם של הצומות?
2. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר.

שם הצום	התאריך בו הוא חל	הסיבה
		על הריגתו של מנהיג יהודי, גדליה בן אחיקם
	עשרה בטבת	החל המצור של נבוכדנאצר על ירושלים.
י"ז בתמוז		
	תשעה באב	
		אסתר צוותה לצום עליה כדי להציל את ישראל מגזרת המן.
	תענית בכורות	
י' בתשרי		

3. כתבו על שני צומות נוספים המוכרים לכם.
4. כתבו כמה הבדלים שבין צום ט' באב ויום הכיפורים לשאר הצומות.
5. כתבו על המושג "ימי בין המיצרים".
6. ממתי אסור להסתפר בימי בין המיצרים? התייחסו למנהגים השונים.

לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי, שנאמר: "הנה זה עומד אחר כותלנו" (מדרש רבה, שמות פרשה ב)

מבוא

אבלות – זכר לחורבן

"תנו רבנן: כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין (שנהגו לפרוש) בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: אם כן, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות (אמרו לו בסדר נסתפק בלאכול פירות). פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים (אמרו לו: אתה צודק נסתפק בפירות שאינם משבעת המינים שאין בהם ביכורים). מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו.

אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר – שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר – שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה ... אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט (צובע אדם את ביתו ומשאיר חלק קטן לא צבוע זכר לחורבן). וכמה? אמר רב יוסף: אמה על אמה. אמר רב חסדא: כנגד הפתח."

(תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ס עמוד ב)

א. משנכנס אב ממעטים בשמחה, ולכן ממעטין במשא ומתן, וכן בבניין של שמחה לא נושאים נשים בימים אלו, ויש המחמירים לא להתחתן מ"ז בתמוז.

שבוע שחל בו ט' באב

ב. ממוצאי שבת חזון (שהיא השבת שלפני תשעה באב) עד צום ט' באב זהו שבוע שחל בו ט' באב.

ג. אם חל יום ט' באב ביום חמישי בשבוע, נוהגים דיני שבוע זה חמישה ימים, ואם חל ט' באב ביום שני, נוהגים דיני שבוע זה רק יומיים, ואם חל ט' באב ביום ראשון בשבוע, אין נוהגים דינים אלו אלא רק ביום ט' באב בלבד.

- ד. **לפי קהילות בני אשכנז** ההלכות הללו נוהגות מראש חודש אב, לא רק בשבוע שחל בו.
- ה. אין לכבס בגדים בשבוע שחל בו, ואפילו אין לו בגד אחר, ואף אם לא רוצה ללובשם.
- ו. במקומות חמים שאי-אפשר שלא להחליף בגדים, ילבש בגדים נקיים לכמה רגעים לפני כן, ואז יוכל ללובשם בשבוע שחל בו.
- ז. אסור להסתפר או להתגלח בשבוע שחל בו, ויש המחמירים מ"ז בתמוז.
- ח. אסור לאכול בשר ולשתות יין בשבוע שחל בו, ויש המוסיפים מראש חודש אב עד התענית, ויש המחמירים מ"ז בתמוז.
- ט. **קהילות בני אשכנז** מחמירים לא להתרחץ מראש חודש אב עד התענית, אך **קהילות בני ספרד** אינם מתרחצים בשבוע שחל בו. כיום, כשאנשים סובלים מזיעה רבה בימות הקיץ, אפשר להקל ברחצה במים קרים, ומי שאינו יכול להתרחץ במים קרים, אפשר להקל עליו בפושרים.

ערב ט' באב וסעודה מפסקת

- י. בערב ט' באב אחר חצות היום אסור ללמוד תורה, רק דברים מענייני האבלות (איוב, איכה וכדומה), וכן לא יטייל ערב ט' באב, כי אין זה זמן שמחה.
- יא. **בסעודה המפסקת** שאוכלים קודם הצום, אסור לאכול שני תבשילים ואפילו ממין אחד, וגם אחד עבה ואחד דק נחשבים שני תבשילים, וכן אסור לאכול מאכלים ממולאים כמו בורקס וכדומה. פירות וירקות חיים מותר לאכול כרצונו ללא הגבלה, והוא הדין לגבי גבינה וחמאה.
- יב. בסעודה מפסקת אין להתיישב על כיסא אלא על גבי מחצלת, וכן לא יישבו שלושה יחד שלא יתחייבו בזימון.
- יג. כל זה בסעודה המפסקת, ואינו מתכוון לאכול עוד לאחר מכן סעודת קבע לאחר חצות. אם סעודה זו לפני חצות היום או אם מתכוון עוד לעשות סעודה לאחר מכן, אינו צריך להיזהר בדברים אלו.
- יד. דברים האסורים בט' באב וביום הכיפורים והם: א. **אכילה**, ב. **שתייה**, ג. **רחיצה**, ד. **סיכה**, ה. **נעילת הסנדל (מעור)**.

1. **עיינו בדברי רבי יהושע במבוא וכתבו מה אתם למדים מתשובתו לפרושין?**

2. ימי חודש אב הם ימי הקיץ החמים.
כיצד נוכל להחליף בגדים נקיים בכל יום?
3. מדוע אסור ללמוד תורה בערב ט' באב?
4. האם מותר לאכול בסעודה מפסקת בורקס ממולא?
5. מדוע אסור לשבת שלושה יחד בסעודה מפסקת?
6. דוד אכל על שולחן סעודה מלאה בערב ט' באב והתכוון לסעוד מאוחר יותר סעודה מפסקת.
א. האם נהג דוד כדין?
ב. נמקו את דבריכם.
7. העתיקו את הטבלה למחברת וכתבו ליד כל אחת מן הפעולות, אם היא מותרת או אסורה בצומות המצוינים בטבלה.

הפעולה	ביום הכיפורים	בט' באב	בשאר צומות
סיכה	אסורה	אסורה	מותרת
אכילה ושתייה בלילה			
אכילה ושתייה ביום			
נעילת סנדל			
שינה			
רחיצה			
לימוד תורה			

8. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר.

שם הצום	הסיבה	אורך הצום	האיסורים
י"ז בתמוז		מעלות השחר עד צאת הכוכבים	
ט' באב	* נגזר על ישראל במדבר שלא ייכנסו לארץ לאחר חטא המרגלים. * חרבו שני בתי המקדש. * נלכדה העיר ביתר. * חרש טורנוסרופוס הרשע את הר הבית.		

9. בפסוק שלפניכם מוזכרים החודשים לפי מספרם הסידורי (רביעי, חמישי וכן הלאה) על-פי מניין החודשים בתורה. כידוע לכם, חודש ניסן הוא החודש הראשון לפי מניין זה. כתבו לאלו צומות מתכוון הנביא זכריה.

"כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבִּי". (זכריה ח, יט)

מבוא לתורה שבעל-פה

פרק סד

השתלשלות התורה שבכתב והתורה שבעל-פה

הקדמה

ספרי ההלכות שבימינו אינם רק פרי עבודתם של רבותינו האחרונים. אלא קדמה להם מסורת – דור מפי דור עד משה רבנו, אשר קיבל את התורה כולה מה'. הן **תורה שבכתב – חמישה חומשי תורה והן תורה שבעל-פה – שישה סדרי משנה, תלמוד בבלי וירושלמי.**

במשך הדורות הוסיפו חכמים גזרות ותקנות כדי לעשות סייג לתורה. **גזרה** – חכמים גזרו על דבר מסוים כדי שלא נעשה פעולה אחרת היכולה להיגרר מכך. לדוגמה, חכמים אסרו לשתות יין של גויים כדי שלא ייווצרו קשרים שיביאו לנישואי תערובת עם הגויים.

תקנה – תקנות שנועדו לחזק את שמירת התורה והמצוות. לדוגמה, חכמים תיקנו לקרוא בתורה בימי שני וחמישי כדי שלא יעברו על הציבור שלושה ימים בלי לימוד תורה.

מסורת העברת התורה

המשנה מתארת את תהליך העברת התורה מדור לדור:
"**משה** קבל תורה מסיני ומסרה **ליהושע ויהושע לזקנים לזקנים לנביאים ונביאים** מסרה **לאנשי כנסת הגדולה**". (מסכת אבות פרק א משנה א)
להלן תמצית השתלשלות התורה ממעמד הר סיני עד היום:
א. **משה** – קיבל מהקב"ה בהר סיני את התורה שבכתב ואת פירושה בתורה שבעל-פה. כדברי חז"ל:
"מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתות אגדות ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו, כולן נאמרו למשה בסיני". (ויקרא רבה פרשה כב סימן א)
התורה שבעל-פה היא הפירוש היחיד, הנכון והמדויק של התורה שבכתב שקיבל משה מה' בהר סיני.

• **מדוע לא נתן ה' למשה בתחילה את כל פרטי המצוות בכתב?**
טעם ראשון: כל דבר כתוב אפשר לפרשו בדרכים שונות. עם נתינת התורה שבכתב למשה הסביר לו ה' בעל-פה את הכוונה המדויקת בכל מצווה ומצווה. זהו ההסבר הנכון והבלעדי של התורה.
טעם שני: תורת ישראל היא תורת חיים, ומטרתה להנחות ולהדריך את עם ישראל לעד בכל תחומי החיים. אם היו כתובים בתורה כל פרטי ההלכות בכל התחומים שבהם יהיו התפתחויות וחיידושים בכל דור ודור, היה צורך לכתוב ספר תורה בן אלפי כרכים, שקשה היה ללמוד אותו ולשלוט בתוכנו. משה רבנו מסר לנו על-פי ה' כללים ועקרונות, ומהם ילמדו חכמי ישראל בכל דור ודור, ועל פיהם יורו לנו כיצד להתמודד עם השינויים ועם ההתחדשויות.

- ב. **יהושע** – קיבל את כל התורה ממשה ומסרה לזקנים.
 ג. **זקנים** – קיבלוה מיהושע ומסרוה לנביאים.
 ד. **נביאים** – קיבלוה מזקנים ומסרוה לאנשי כנסת הגדולה. רובם חיו בזמן בית המקדש הראשון, אשר נחרב בידי נבוכדנאצר מלך בבל.

ה. **כנסת הגדולה** – מועצה של נביאים וחכמים. הם פעלו לחיזוק התורה והאמונה בעם. לשם כך עשו סייגים לתורה, תיקנו תקנות, חתמו את התנ"ך וכך קבעו אילו ספרים ייכנסו לתוכו. כמו כן הם ניסחו את נוסח התפילות והברכות **[תקופת בבל, פרס ומדי]**.

• **כמה מנו אנשי כנסת הגדולה?**

1. "אמר רבי ירמיה: מאה ועשרים זקנים, ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפילה הזאת." (תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ב הלכה ג)
2. "אמר רבי יוחנן: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים, תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר (בתפילת העמידה)". (תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב)

א. **הזוגות** – המשך העברת התורה מאנשי כנסת הגדולה לחכמי הזוגות, מובאת בהמשך המשנה במסכת אבות:
 "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים: אנטיגנוס איש סוכו

קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר ... **יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים** קבלו מהם ...". (מסכת אבות פרק א משניות ב-ג) התקופה שלאחר אנשי הכנסת הגדולה נקראת תקופת הזוגות. הזוגות הללו הנהיגו את **מוסד הסנהדרין**, שהמשיך את תפקידיה של הכנסת הגדולה. **'סנהדרין'** היא מילה ביוונית, ופירושה מועצה. הם מנו שבעים ואחד חברים ונקראו גם בית הדין הגדול. הרמב"ם כותב:

"בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל". (רמב"ם, הלכות ממרים א, א).

בראש הסנהדרין עמד זוג חכמים. האחד שימש נשיא הסנהדרין, והאחר שימש אב בית דין. חמישה זוגות של חכמים עמדו בראש הסנהדרין בארץ ישראל בזמן בית המקדש השני, בהם: יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, הלל ושמאי (הם מוזכרים בפרק א של פרקי אבות, הראשון – הנשיא; השני – אב בית הדין). **[תקופת היוונים]**

ז. **התנאים** – החכמים הנזכרים במשנה ובברייתא נקראים בפינו תנאים (שונים, לומדים). "תנאים" – כינוי לחכמים שפעלו בתקופה שראשיתה בתלמידי הלל ושמאי וסופה בימיו של רבי יהודה הנשיא. **[תקופת הרומאים]**

התנאים אספו את המסורות ההלכתיות והאגדיות של הדורות שקדמו להם, הוסיפו את חידושיהם וריכזו את החומר ההלכתי והאגדי הרב בשתי צורות ספרותיות עיקריות:

1. מדרש (לימוד ההלכות והדינים מתוך הפסוקים בתורה שבכתב).
  2. משנה (לימוד וסיכום ההלכות והדינים לפי נושאים).
- במשך הדורות הפך לימוד המשנה לשיטת הלימוד העיקרית במקום הלימוד בדרך המדרש.

מדוע נהיה הלימוד דרך המשנה הלימוד העיקרי?

- א. ההלכות נלמדו בדרך המדרש מפסוקים המפוזרים בתורה. לדוגמה, דיני שבת הוזכרו בתורה שבכתב בעשרה מקומות שונים. אילוי היינו לומדים את דיני שבת מהתורה שבכתב בדרך המדרש, היה הלימוד קשה מחמת פיזור הפסוקים.
- ב. רבו ההלכות שקשה לקשר אותן לפסוק מסוים בתורה. לדוגמה, בהלכות

שבת יש הלכות שהן תקנות וגזרות של חכמים, שאינן נקשרות אף לא לאחד מפסוקי התורה.

1. אירועים היסטוריים בתקופת התנאים

בתקופת התנאים הייתה ארץ ישראל חלק מן האימפריה הרומית, ובראשה עמד קיסרים רומיים. בתקופה זו אירעו שני מאורעות מכריעים בתולדות ישראל:

א. חורבן בית שני

ב. דיכוי מרד בר־כוכבא

בתקופה זו קם לעם מנהיג, רבן יוחנן בן זכאי (=ריב"ז). רבן יוחנן בן זכאי היה מראשי הסנהדרין בירושלים, והוא עזב את העיר בעת המצור לאחר שהבין שאין סיכוי לנצח את הרומאים. המצביא הרומי הרשה לו להקים מרכז רוחני עבור העם היהודי ביבנה הנמצאת בשפלת החוף. בית הדין ביבנה מילא חלק מתפקידי הסנהדרין שישבה בירושלים.

רבן יוחנן תיקן תקנות כדי שהמצוות שהיו נהוגות במקדש לא יתבטלו. לדוגמה, על־פי התורה, מצוות נטילת לולב חלה רק ביום הראשון של סוכות, אולם במקדש נטלו אותו בכל שבעת ימי החג. רבי יוחנן תיקן שייטלו לולב בכל מקום בעולם בכל שבעת ימי החג, **"זכר למקדש"** כדי לעורר בלב העם את הכמיהה לבניין הבית. נוסף על כך נקבעו תקנות אחרות כדי לזכור את ירושלים. תקנות אלו הן **"זכר לחורבן"** כדי להשריש בלב העם את החוסר הגדול לאחר חורבן בית מקדשנו.

יורשו של רבן יוחנן בן זכאי בהנהגה היה רבן גמליאל דיבנה. רבן גמליאל מונה לנשיא וזכה להוקרה של העם, וגם השלטונות ברומי הכירו בנשיאותו. בימיו התרחבה פעילותם של החכמים, והמרכז ביבנה הגיע לשיא השפעתו. פריחה זו נקטעה במרד בר־כוכבא, אשר בין מנהיגיו היה רבי עקיבא. כישלון המרד גרם לרומאים לגזור גְזָרוֹת דת חמורות, שנקראו בשם **"גזרות אדריאנוס"**. לאחר דיכוי המרד עבר המרכז הרוחני לגליל: לאושא, לציפורי, לבית שערים ולטבריה. שוב הגיעה תקופה של שגשוג ופריחה, ושיאה היה בחיבור המשנה – כמאה וחמישים שנים לאחר חורבן הבית השני, בימיו של רבי יהודה הנשיא.

2. כתיבת המשנה

רבי יהודה הנשיא היה גדול חכמי דורו. כבר בחייו כינו אותו תלמידיו **"רבנו**

הקדוש, ובמשך הדורות כונה בשם **"רבי"** סתם, ללא ציון שם. רבי יהודה הנשיא נולד בתקופת גזרות השמד של אדריאנוס.

3. מדוע כתב רבי את המשנה?

הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה) האריך בהסבר הסיבות לכתיבת המשנה: רבי יהודה הנשיא, שחי לאחר חורבן הבית השני, ראה שצרות רבות באות על עם ישראל בגלל מלכות רומי. לומדי התורה מתמעטים והולכים, והיה חשש גדול שהדבר יגרום לשכחת התורה שבעל-פה. עד רבי יהודה הנשיא ולאורך כל התקופה של התנאים התורה שבעל-פה הייתה נלמדת בעל-פה.

רבי יהודה הנשיא וחכמי דורו החליטו ש"**עַתָּה לַעֲשׂוֹת לַה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ**" (תהלים קיט, קכו). צריך לעשות מעשה. צריך לכתוב את התורה שבעל-פה, אף כי עוברים בכך על איסור. על מנת לעשות לה', לעשות לשם שמים ולהגדיל את לימוד התורה צריך להפר את מה שהתורה אסרה.

בתורה כתוב שאסור לכתוב את התורה שבעל-פה: "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה, כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות לד, כז). בתחילת הפסוק נאמר: **"כתב לך את הדברים האלה"**, ובהמשכו כתוב: **"כי על פי הדברים האלה"** – "על פי" הכוונה שצריכים ללמוד אותם בעל-פה. על כך דרשו חכמים:

"דברים שבכתב אי (אין) אתה רשאי לאמרו בעל פה. דברים שבעל פה (=תורה שבעל פה) אי אתה רשאי לאמרו בכתב". (גיטין ס עמוד ב)

מדוע אסור לכתוב את התורה שבעל-פה?

א. הדרך הרגילה של לימוד התורה היא לימוד בעל-פה, מפיו של הרב לאוזנו של התלמיד. התלמיד יכול לשאול ישירות כל דבר שאינו מובן, והוא רואה איך רבו חי את הדברים שהוא מלמד. התלמיד לומד גם מהבעת פניו של הרב, מטון הדברים ומצורת הניגון. את כל אלה אי-אפשר להשיג כשלוומדים מתוך ספר.

ב. איסור כתיבת התורה שבעל-פה בא לציין את ייחודו של עם ישראל ואת הקשר המיוחד בינו לבין הקב"ה. המשנה היא סודו של הקב"ה, ואין הקב"ה מוסר סוד שלו אלא לעם ישראל, וזה דווקא במסירה בעל-פה, כי אם המסירה היא בכתב – כולם שווים.

4. סידור המשנה

רבי מצא לפניו קובצי הלכות מוכנים, כגון: **מְשַׁנֵּת רַבִּי עֲקִיבָא, מְשַׁנֵּת רַבִּי מַאִיר, מְשַׁנֵּת רַבִּי חִיָּיא, מְשַׁנֵּת רַבִּי אוֹשַׁעִיא** ועוד. הוא הסתמך בעיקר על משנת רבי מאיר, שהצטיינה בדיוקה ובבהירותה. רבי וחכמי דורו סידרו את שישים המסכתות על-פי שישה נושאים מרכזיים, שאותם אנו מכנים: שישה סדרים. השם **ש"ס = שישה סדרים**.

מְשַׁנֵּת רַבִּי התקבלה על ידי חכמי ארץ ישראל ובבל כספר המחייב את כל ישראל, ומעתה ואילך נמנעו החכמים מלחלוק על דברי המשנה ועסקו בעיקר בפרשנותה.

במה זכתה משנת רבי שנעשתה מקובלת על כל העם?

- א. המשנה נוסחה בלשון הקודש בצורה ברורה ותמציתית.
- ב. רבי היה עשיר גדול. עושרו הרב אפשר לו לפרנס תלמידים רבים ולהפיץ באמצעותם את משנתו בבתי המדרש השונים בארץ ישראל ובבבל.
- ג. רבי זכה למעמד נכבד כאחד מגדולי החכמים וכן למעמד מדיני רם כמקורב לקיסר רומי.
- ד. רבי יהודה הנשיא זכה להוקרה רבה בארץ ובתפוצות. עד שאמרו חכמים: **"מִיָּמֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי לֹא מִצְאָנוּ תּוֹרָה וְגִדּוּלָה בְּמָקוֹם אֶחָד"**. (סנהדרין לו עמוד א)

5. המשנה, תוספתא, ברייתא

לחילה **"מְשַׁנֵּה"** שני פירושים:

- א. **שנייה לתורה**, דהיינו, המשנה היא ספר שני לתורה שבכתב.
- ב. **לשון שינון**, כפי שמובא בפסוק **"וְשַׁנַּנְתֶּם לְבַבְכֶּם"** (דברים ו, ז).

א. מבנה המשנה – סדר, מסכת, פרק, משנה

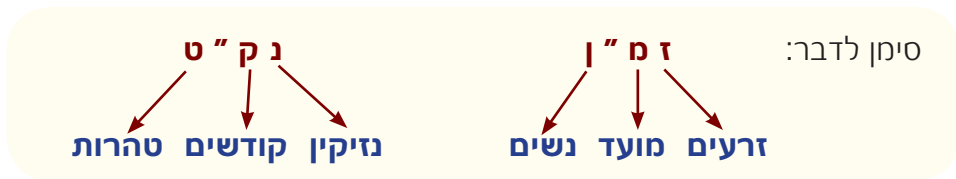
משנתנו – משנת רבי מחולקת לשישה חלקים עיקריים הנקראים שישה סדרים (ש"ס). כל סדר דן באחד מתחומי ההלכה בנוסח קצר וברור בשפה העברית.

זרעים: הלכות הקשורות בעבודת האדמה בארץ ישראל

מועד: הלכות שבת ומועדים

נשים: הלכות שבין איש ואשתו

נזיקין: הלכות שבין אדם לחברו
קודשים: הלכות קורבנות והלכות בית המקדש
טהרות: הלכות העוסקות בדיני טומאה וטהרה

הסדר מתחלק לתת-נושאים, ולכל אחד מהם מוקדשת מסכת משלו. מסכתות אלה מחולקות לפרקים, ובכל פרק כמה משניות.

ב. תוספתא וברייתא

לא כל דברי התנאים כונסו למשנה. רבי יהודה הנשיא בירר את ההלכות, והנוסח שהתקבל על דעתו ועל דעת חכמי בית מדרשו הוא שנכתב במשנה. דברי התנאים שלא נכללו במשנת רבי נקראו משניות חיצוניות – ברייתות (=המילה בְּרִייתָא מקורה במילה הארמית "בְּר" ופירושה חוץ). ההגדרה של ברייתא היא: כל מאמר משמם של התנאים שאינו כלול במשנה. בעצת רבי החלו תלמידיו, רבי חייא ורבי אושעיא, להשלים את משנתו ולקבץ את כל ההלכות שרבי לא הכניס לסדר המשנה. קובץ הברייתות השלם נקרא בשם "תוספְּתָא".

6. כללי המשנה, תארים ומפרשים

שפה – המשניות והברייתות נכתבו בלשון הקודש, כלומר, בעברית.
הבחנה בין משנה לברייתא בלשון הגמרא – **המשנה** מוזכרת בגמרא במילים **תנן, תנינא, מתניתין**. לעומתה, **הברייתא** מוזכרת במילים **תניא, תנו רבנן, תני**.

סתם משנה – משנה שלא התפרש מי אמרה והובאה ללא ציון שם אומרה. כלל הוא כי "סתם משנה" היא כשיטת רבי מאיר (מסכת סנהדרין דף פו עמוד א). רבי יהודה הנשיא סמך על פי רוב על נוסח רבי מאיר ופסק כמותו. "אמר ר' יוחנן: הלכה כסתם משנה" (מסכת שבת דף מו עמוד א). רבי לא כתב את שמו של רבי מאיר בכוונה תחילה, כי רצה להראות שדבריו של חכם פלוני הם כדברי הכול, כלומר, דעת כלל החכמים, ובכך פסק הלכה כמותו.

סְמִיכַת זְקָנִים – מינוי רשמי של חכמים הקרוי גם סמיכה סתם. כאשר תלמיד נמצא ראוי לכך, סומכים אותו רבותיו ומעבירים לו בכך את סמכות ההוראה שעברה ממשנה רבנו. המסמיכים הם שלושה חכמים סמוכים ברשות נשיא הסנהדרין. רק חכמים שנסמכו רשאים להיקרא רַבִּי, ורק הם רשאים לדון בידי קנסות ובידי נפשות. אין סומכין אלא בארץ ישראל.

”רבן” – תואר כבוד הניתן בדרך כלל לנשיאי הסנהדרין בארץ ישראל. בתקופת התנאים והאמוראים עמדו בראש ההנהגה המדינית והרוחנית נשיאים שהיו מצאצאי הלל הזקן.

רַבִּי –

- א. תואר לחכמי ארץ ישראל שנסמכו סמיכת חכמים.
- ב. כינויו של רבי יהודה הנשיא. בתלמוד מוזכרים חכמים ללא כל תואר כבוד. חלקם לא זכו לכל תואר מכיוון שלא הוסמכו לא כ”רַבִּי” ולא כ”רַב”. עם זאת, חלק מהחכמים – אף שהוסמכו – נקראו בשמם הפרטי בלבד, כגון הלל, שמעיה ואבטליון, שהיו נשיאי הסנהדרין ולא נקראו בתואר ”רבן”, וכגון האמוראים – אביי ורבא. הַסְבֵּר: בשל גדולתם וכבוד מעלתם העדיפו לקרוא להם בשמם ללא תואר.

7. מפרשי המשנה

למשנה נכתבו במהלך הדורות פירושים רבים. להלן פירושים בולטים:
פירוש המשניות לרמב”ם – הפירוש הראשון שנכתב למשנה כולה.
פירוש רבי עובדיה מברטנורא – הפירוש הנפוץ ביותר למשנה. רבנו עובדיה סיכם את הפירושים שקדמו לו, התבסס הרבה על פירוש רש”י למשנה והוסיף בכל עניין את ההלכה.

תוספות יום טוב – ליד פירושו של רבי עובדיה מברטנורא מודפס בדרך כלל פירושו של הרב יום טוב ליפמן הלר – תוספות יום טוב. הפירוש נקרא כך משום שהוא נכתב כתוספת לפירושו של רבנו עובדיה מברטנורא. תמצית פירושו נקראת: עיקר תוספות יום טוב.

משניות מבוארות של הרב פנחס קהתי – הרב פנחס קהתי (נפטר בשנת תשל”ז) כתב פירוש בהיר למשנה בעברית מודרנית, בלשון ברורה ובסגנון השווה לכל נפש. בפירושו יש גם מבואות וסיכומים למסכתות ולפרקים. פירושו התפשט מאוד, ורבים לומדים כיום סדרי משנה עם פירוש קהתי.

ה. אמוראים – אחר חתימת המשנה ומותו של רבי יהודה הנשיא מתחילה תקופה חדשה בתולדות התורה שבעל-פה – תקופת האמוראים שהם מפרשי המשנה. **"תלמוד"** פירושו: לימוד. "תלמוד" הוא החיבור הכולל את לימודם של האמוראים בתקופה שאחרי חתימת המשנה. "גמרא" היא מילה בארמית שפירושה לימוד. **אמוראים** – זהו הכינוי לחכמי התלמוד שחיו בארץ ישראל ובבבל בתקופה שבין חתימת המשנה לחתימת התלמוד. לאמוראים אין רשות לחלוק על דברי התנאים או לגרוע מהם, אלא רק לפרש את דבריהם.

התנאים וחכמי הגמרא – האמוראים שנשמכו להוראה בארץ ישראל נקראו בתואר "רבי". הואיל ולפי ההלכה לא הייתה אפשרות לסמוך חכמים שבחוץ לארץ, לא יכלו חכמי בבל להיקרא בתואר "רבי", שיוחד לחכם "סמוך". לפיכך קיבלו חכמי בבל את התואר "רב", שהעיד על מעלתם בלימוד התורה.

שני תלמודים הם:

1. תלמוד ירושלמי – של חכמי ארץ ישראל

2. תלמוד בבלי – של חכמי בבל

תלמוד ירושלמי – את התלמוד הירושלמי ערך רבי יוחנן, שייסד ישיבה גדולה בטבריה ועמד בראשה שמונים שנה. מאז ייסוד הישיבה החלה תקופת הזוהר לתורת ארץ ישראל. כל חכמי ארץ ישראל ואף גדולי התורה בבבל התייחסו אליו כאל מורה הדור כולו, ורבים מחשובי האמוראים בבבל עלו לארץ ישראל כדי לקבל תורה מפיו. לרבי יוחנן היו תלמידים רבים מאוד, שהיו ראשי הדור וראשי ישיבות אחריו. בן זוגו בוויכוחים ובבירורים התורניים היה גיסו, ריש לקיש. לרבי יוחנן הייתה דרך מיוחדת משלו בלימוד, ואלפי דברי האגדה וההלכה שאמר תופסים מקום חשוב בתלמוד הירושלמי ובתלמוד הבבלי.

תלמוד בבלי – עוד בזמן שהמרכז התורני הגדול בארץ ישראל המשיך להתפתח על ידי האמוראים שחיו בארץ ישראל, היו שירדו לבבל וייסדו שם מרכז תורה גדול. בתקופת האמוראים התקיים קשר מתמיד בין חכמי ארץ ישראל ובין חכמי בבל. לקשר שבין המרכז בארץ ישראל ובין המרכז בבבל תרמו רבות ה"נחותי" (= היוורדים). ה"נחותי" היו תלמידי חכמים שהיו באים מבבל לארץ ישראל ללמוד תורה וחוזרים לבבל. הם היו מביאים מתורת ארץ ישראל, ובמיוחד מתורתו של רבי יוחנן, לבבל. התלמוד הבבלי כולל כמות עצומה של דיונים והלכות שמקורם בישיבות שבארץ ישראל.

רב אשי ורבינא, עורכי התלמוד הבבלי – בדור השישי לאמוראי בבל הופיעה דמות גדולה, רב אשי. כשקשתה על יהודי בבל יד השליטים הפרסיים, נסגרה ישיבת סורא, חכמיה עזבוה, ועשרות שנים עמדה הישיבה בשיממונה וחיכתה לגואל. רב אשי ירש מאבותיו עושר גדול, והיה בידו לחדש את הישיבה. במקום הבניין הישן והרעוע שהיה בימי רב, הקים רב אשי בכספו ישיבה גדולה ומפוארת. רב אשי עמד כמעט שישים שנה בראש ישיבת סורא. הוא החל בכינוסו של התלמוד הבבלי ובעריכתו יחד עם האמורא רבינא (בערך בשנת 500 למנינם). רש"י כותב (בבא מציעא דף פו עמוד א):

”ורב אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם, וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה, והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים (= ותירוצים) שראויים לתרץ הם והאמוראים שעמהם, וקבעו הכל בגמרא ...”
לא לשווא אמרו חז"ל במסכת סנהדרין דף לו עמוד א:

”מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.”

מה למדו בישיבות האמוראים?

בישיבות האמוראים דנו בעיקר במשנת רבי.

- א. האמוראים רצו להבין את דברי התנאים ואת טעמיהם כיוון שהמשנה בדרך כלל לא פירשה את הטעם להלכה שבמשנה ואת המקור בפסוקים.
- ב. במשנה אין פסקי הלכות במחלוקות שבמשנה, והאמוראים קבעו פסקי הלכה כדי לדעת כיצד לנהוג הלכה למעשה.
- ג. מלבד ההתייחסות הישירה למשנה הם עסקו בשאלות חדשות, תיקנו תקנות, קבעו מנהגים ופסקו הלכות והוראות בתחומי חיים רבים.

הגמרא היא הבסיס והיסוד לפסיקה הלכתית כמעט בכל התחומים, ובכלל זה בסוגיות אקטואליות מודרניות. סוגיות הגמרא מקיפות תחומים רבים. יש סוגיות שתוכנן הלכתי, ויש סוגיות שתוכנן דברי דרש ואגדה.

1. כמה מנו מועצת אנשי כנסת הגדולה?
 א. 120
 ב. 100
 ג. 71
2. מי חתם את ספרי התנ"ך?
 א. אנשי כנסת הגדולה
 ב. הנביאים
 ג. חכמי הסנהדרין
3. מי קבע את נוסח התפילה והברכות?
 א. התנאים
 ב. אנשי כנסת הגדולה
 ג. הגאונים
4. מי חתם וערך את המשנה?
 א. רבנו הקדוש
 ב. רבי
 ג. רבי יהודה הנשיא
 ד. כל התשובות נכונות.
5. כמה סדרים כוללת המשנה?
 א. שישה
 ב. שבעה
 ג. חמישה
6. מי ערך את התלמוד הבבלי?
 א. רבי חייא ורבי אושעיה
 ב. רבי משה בן מימון
 ג. רבינא ורב אשי
7. מי ערך את התלמוד הירושלמי?
 א. הבן איש חי
 ב. רבי יוחנן
 ג. רבינא ורב אשי
8. כיצד מכונים חכמי המשנה?
 א. תנאים
 ב. אמוראים
 ג. נביאים
9. כיצד מכונים חכמי התלמוד?
 א. חכמים
 ב. סופרים
 ג. אמוראים
10. מה פירוש התואר "גאון"?
 א. רב גדול
 ב. בעל מופתים
 ג. ראש ישיבה
11. באילו תפקידים שימשו חכמי הזוגות?
 א. ראשי ישיבות ופרשנים
 ב. נשיא הסנהדרין ואב בית הדין
 ג. נביאים ואבות בתי הדין
12. כמה חכמים היו בסנהדרין?
 א. 121
 ב. 71
 ג. 23

עבודה למתקדמים

עליכם לענות על עשר שאלות מתוך השאלות שלפניכם בהרחבה:

1. מדוע לא נמסרה למשה התורה שבעל־פה גם בכתב?
2. הסבירו: לימוד בדרך הדרש, לימוד בדרך המשנה.
3. מדוע הלימוד דרך המשנה נהייה לעיקר הלימוד?
4. הסבירו את ההבדל שבין גזרה לתקנה.
5. הסבירו והדגימו אילו תקנות תיקן רבן יוחנן בן זכאי לאחר חורבן הבית (פרטו: זכר לחורבן וזכר למקדש).
6. מי ירש את רבן יוחנן בן זכאי בהנהגה של יבנה וחכמיה?
7. א. מתי נגזרו גזרות אדריאנוס?
ב. כתבו מהי הסיבה לגזירת גזרות אדריאנוס.
8. להיכן עבר המרכז התורני בארץ ישראל לאחר מרד בר כוכבא?
9. הסבירו והדגימו: "עת לעשות לה' הפרו תורתך".
10. מדוע אסור לכתוב את התורה שבעל־פה?
11. כתבו מהן הסיבות שהביאו את רבי לכתוב את המשנה?
12. הסבירו את המושגים האלה: רישא, סיפא, תוספתא, ברייתא, ש"ס משניות, סמיכת זקנים.
12. כתבו חיבור מקיף על אחד מן הראשונים אשר השפיע רבות להכרעת ההלכה בישראל והציגו אותו בבית ספרכם, לזיכוי הרבים.
14. כתבו חיבור מקיף על אחד מן האחרונים אשר השפיע רבות להכרעת ההלכה בישראל והציגו אותו בבית ספרכם, לזיכוי הרבים.
15. ערכו מצגת המתארת את השתלשלות התורה מימות משה רבנו עד ימינו אנו והציגו אותה בכיתה.
16. בנו תרשים המתאר את השתלשלות ההלכה בישראל (כרצף דמויות או כרצף מקומות בעולם כולו וכדומה).

מבחן חזרה

1. עיינו במסכת אבות פרק א משנה א וכתבו את השתלשלות התורה ממשנה רבנו עד אנשי כנסת הגדולה.
2. מי היו אנשי כנסת הגדולה ומה תיקנו?
3. עיינו בפרק א של מסכת אבות וכתבו מי היו חכמי הזוגות.
4. מה היה תפקידם וביאזו תקופה פעלו?
5. מהם השמות של שישה סדרי משנה?
6. מי חתם את המשנה?
7. במה עוסקות המשניות שבשלושת הסדרים שלפניכם: א. זרעים, ב. מועד, ג. נזיקין: (העתיקו את תשובותיכם מן המסגרת).

* עניינים שבין אדם לחברו	* ברכות ומצוות התלויות בארץ
* שבת וחגי ישראל	* נישואין וגירושין

8. לפניכם סדר מסירת התורה על המשנה הראשונה במסכת אבות. השלימו את המילים החסרות מן התרמילון:
"משה קיבל תורה מסיני... ליהושע ו... לזקנים, וזקנים ל... ו... מסרוה לאנשי כנסת הגדולה".

תרמילון: *ומסרה * ויהושע * נביאים

9. בכל שורה בטבלה שלפניכם מופיעים שמות של שני ספרים. כתבו במחברת את שם הספר שנכתב קודם.

דוגמה	1. משנה - מסכת אבות	2. ספרי החפץ חיים
זוג א	1. משנה - מסכת תענית	2. גמרא - מסכת ברכות
זוג ב	1. שולחן ערוך	2. קיצור שולחן ערוך
זוג ג	1. משנה תורה להרמב"ם	2. שולחן ערוך
זוג ד	1. ספר תהילים	2. תלמוד בבלי

10. העתיקו למחברת והשלימו את הטבלה.

שם החיבור	שם המחבר או העורך	התקופה
משנה		תנאים
תלמוד בבלי	רבינא ורב אשי	
היד החזקה		ראשונים
שולחן ערוך		
הגה – "המפה"	רבי משה איסרליש	אחרונים
	רבי ישראל הכהן מראדין	

11. מי היו העורכים של התלמוד הבבלי?

12. מי היה העורך של התלמוד הירושלמי?

13. כתבו מהם ארבעת הטורים של ה"טור" או של ה"שולחן ערוך".

14. העתיקו למחברת והשלימו את הטבלה.

הדמות או האישיות	התקופה שבה חי/חיה
רבי יצחק אלפאסי	הראשונים
הרא"ש	
	אחרונים
רב האי גאון	
רבי יהודה הנשיא – רבנו הקדוש – רבי	

השתלשלות ההלכה

ממשה רבנו ... ועד פוסקי זמננו.

"וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אֵלֶּה הַעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם". (דברים ד, מד-מה)

"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת גדולה ..."

כתובים	נביאים	תורה
תהילים, משלי, איוב, שיר השירים, רות, איכה, קהלת, אסתר, דניאל, עזרא, נחמיה, דברי הימים	יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ישעיה, ירמיה, יחזקאל, הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה, מלאכי	בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים

שישה סדרי משנה - ערך רבי יהודה הנשיא					
זרעים	מועד	נשים	נזיקין	קודשים	טהרות

בריייתא	תוספתא
---------	--------

תלמוד בבלי	תלמוד ירושלמי
נערך בידי רבינא ורבי אשי	נערך בידי רבי יוחנן

סבוראים

ספרי הגאונים

רי"ף - רבי יצחק אלפאסי	רמב"ם - רבי משה בן מימון	רא"ש - רבנו אשר
---------------------------	-----------------------------	--------------------

ת.ו.ש.ל.ב.ע

"וכי מי אני?
 ומי עמי?
 כי נֶעְצָר כַּח לְהִתְנַדֵּב כְּזֹאת,
 כי מִמֶּה הַכֹּל וּמִיָּדָה נִתְּנוּ לָהּ!"

(דברי הימים א כט, יד)